บทที่ 2
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัจจุบันการขึ้นรูปโลหะแผ่นนั้นมีการใช้กันอย่างกว้างขวางในภาคอุตสาหกรรมเช่น การผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ ชิ้นส่วนเครื่องบิน เครื่องใช้ในครัวเรือนเป็นต้น และกระบวนการขึ้นรูปโลหะแผ่นก็มีอยู่ด้วยกันหลากหลายวิธีตามความเหมาะสมกับงานที่จะนำไปใช้ แต่ที่นิยมใช้กันเป็นอย่างมากก็คือการลากขึ้นรูป (Drawing) ซึ่งเป็นการขึ้นรูปชิ้นงานให้ได้รูปร่างตามที่ต้องการโดยไม่เกิดตะเข็บ โดยจะใช้เครื่องมือการขึ้นรูปที่เรียกว่าแม่พิมพ์ซึ่งประกอบไปด้วย 2 ส่วนคือ พั้นช์ (Punch) และ ดาย (Die) จากนั้นพั้นช์จะเคลื่อนที่พาโลหะแผ่นไปสัมผัสกับดาย ทำให้โลหะแผ่นมีรูปร่างตามแม่พิมพ์

2.1 นิยามศัพท์ที่สำคัญ

2.1.1 การขึ้นรูปลึก (Deep Drawing) คือ การแปรสภาพโลหะจากแผ่นเรียบให้เป็นภาชนะรูปทรงต่างๆโดยที่ความหนาของโลหะไม่เปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนสภาพนี้ทำได้โดยการกดโลหะแผ่นเรียบด้วยพั้นช์ให้เข้าไปในช่องว่างของดาย ซึ่งรูปแบบอาจเป็นรูปทรงกระบอก รูปกล่องที่มีด้านตรงเอียง และเป็นเส้นโค้งเป็นต้น [1]

2.1.2 แรงกดชิ้นงาน (Punch Force) คือ ขนาดของแรงกดของแผ่นกดชิ้นงาน (Blank Holder) ที่พอเหมาะสำหรับป้องกันไม่ให้ชิ้นงานเกิดรอยย่น หรือชิ้นงานเกิดรอยฉีกขาด เช่น ถ้าแรงกดมากเกินไปจะทำให้ชิ้นงานเกิดรอยฉีกขาด หรือถ้าแรงกดน้อยเกินไปจะทำให้ชิ้นงานเกิดรอยย่นได้[1]

2.1.3 แผ่นตัดเปล่า (Blank Geometry) คือ ขนาดและรูปร่างของแผ่นชิ้นงานก่อนทำการขึ้นรูปต้องมีการหาขนาดก่อน เพื่อที่จะทราบว่าเมื่อขึ้นรูปเสร็จแล้ว จะได้ขนาดของชิ้นงานที่มีความลึกตามต้องการ [1]

2.1.4 ดรอว์บีด (Draw Bead) มีหน้าที่ในการควบคุมการไหลตัวของโลหะที่จะเข้าไปในดายและช่วยป้องกันไม่ให้เกิดรอยย่น (Wrinkle) ในขณะขึ้นรูป นอกจากนั้นยังช่วยลดแรงกดของแบลงค์โฮลเดอร์ตลอดจนทำหน้าที่เหมือนกับเป็นตัวรีดโลหะให้ความเครียด (Strain) ลดลง เพื่อเพิ่มคุณสมบัติในการขึ้นรูปของโลหะ [2]

2.1.5 การหล่อลื่น (Lubrication) การขึ้นรูปจะประสบความสำเร็จหรือไม่นั้น ก็ขึ้นอยู่กับการหล่อลื่นด้วยหากเลือกใช้ประเภทของสารหล่อลื่นไม่ถูกต้องแล้ว การขึ้นรูปก็จะไม่สำเร็จผลได้ [3]

2.2 ทฤษฎีที่สำคัญของการขึ้นรูปลึก (Deep drawing)

การขึ้นรูปโลหะ (Metal Forming) เป็นรูปแบบหนึ่งในกระบวนการผลิตทางอุตสาหกรรมโดยเปลี่ยนแปลงรูปร่างของชิ้นงานเริ่มต้นให้มีรูปร่างสุดท้ายตามความต้องการ โดยที่ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงมวลและพันธะภายในเนื้อวัสดุซึ่งชิ้นงานที่ได้จากการขึ้นรูปมักจะมีรูปร่างที่ซับซ้อนกว่ารูปร่างเริ่มต้น และในการขึ้นรูปโลหะนั้นก็ยังแบ่งออกได้หลายประเภทตามลักษณะของการผลิตซึ่งการขึ้นรูปลึก (Deep Drawing) ก็เป็นส่วนหนึ่งของการขึ้นรูปโลหะด้วย 2 กลุ่มใหญ่ [4] คือ การขึ้นรูปแบบรูปทรงสมมาตร (Symmetrical Shell) และการขึ้นรูปแบบรูปทรงไม่สมมาตร (Non-Symmetrical Shell)

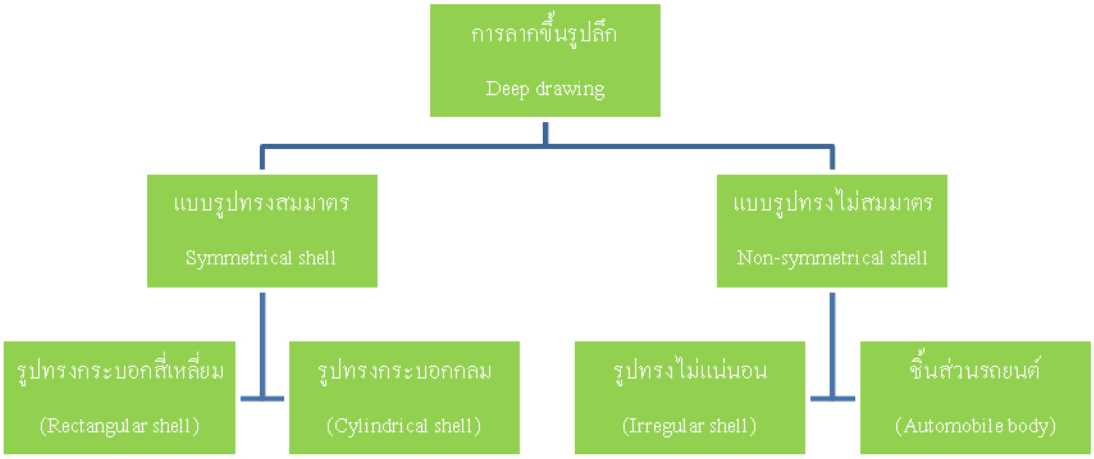

ภาพที่ 2.1 การแบ่งประเภทกลุ่มของการขึ้นรูป [4]

ก. การขึ้นรูปแบบรูปทรงสมมาตร (Symmetrical Shell)

การขึ้นรูปลึกเป็นกระบวนการหนึ่งในการขึ้นรูปโลหะแผ่น ซึ่งจะประกอบด้วยดาย (Die) พั้นซ์ (Punch) และแผ่นกดยึดชิ้นงาน (Blank Holder) การขึ้นรูปลึกจะใช้พั้นซ์กดลงบนแผ่นเปล่าแบนราบขณะที่มีแผ่นกดยึดชิ้นงานกดยึดก่อนจะมีการเปลี่ยนรูปถาวร [3] จะไปยังกดแผ่นตัดเปล่าเพื่อควบคุมให้ไหลเข้าไปในดายหน้าที่ของแผ่นจะกดยึดชิ้นงานก็คือ ป้องกันการย่นที่ขอบชิ้นงาน เพื่อให้ได้ชิ้นงานทรงกระบอกกลมดังภาพที่ 2.2 และการขึ้นรูปชิ้นงานรูปทรงกระบอกสี่เหลี่ยมดังภาพที่ 2.3

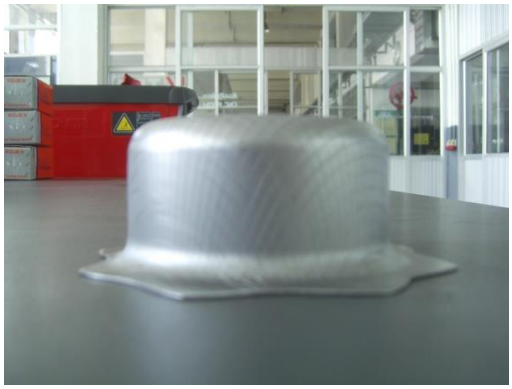

ภาพที่ 2.2 การขึ้นรูปลึกถ้วยทรงกระบอก

ในการขึ้นรูปลึกรูปทรงแบบสมมาตรทั้งแบบทรงกระบอกกลมและแบบทรงกระบอกสี่เหลี่ยมนั้น จะเห็นได้ว่าจะสามารถควบคุมในการที่ให้เกิดความเครียด (Strain) เพื่อเกิดความสมดุลจะเป็นไปได้ง่าย ด้วยรูปทรงที่ไม่มีความซับซ้อนของชิ้นงาน

ภาพที่ 2.3 ชิ้นงานขึ้นรูปทรงกระบอกสี่เหลี่ยม

ข. การขึ้นรูปแบบรูปทรงไม่สมมาตร (Non-Symmetrical Shell)

จากการศึกษาในรูปแบบของการลากขึ้นรูปลึก (Deep Drawing) ในรูปทรงต่างๆจึงเป็นแนวทางให้การศึกษาการลากขึ้นรูปลึกรูปทรงแบบไม่สมมาตร (Non-Symmetrical Shell) [4] ซึ่งจะทำให้เกิดจุดบกพร่องตามพื้นที่ ที่ได้รับความเค้น (Stress) ที่แตกต่างกัน จึงเป็นไปได้ยากในการที่จะทำให้เกิดความสมดุลของความเครียดด้วยสาเหตุของปัจจัยในตัวแปรมีมากเกินจะควบคุมจึงนำไปสู่การเกิดความเสียหายในชิ้นงานเช่น เกิดการฉีกขาด เกิดรอยย่น เป็นต้น

ภาพที่ 2.4 ตัวอย่างของชิ้นงานที่ขึ้นรูปแบบไม่สมมาตรและพื้นที่เกิดความบกพร่อง [8]

2.2.1 พื้นฐานการขึ้นรูป

การขึ้นรูปลึกโลหะเป็นกระบวนการขึ้นรูปโดยใช้หัวกดขึ้นรูปกดลงบนโลหะแผ่นที่ถูกกดจากชุดกดยึดแผ่นให้ไหลเข้าไปในแม่แบบเพื่อให้เกิดชิ้นงานที่มีรูปร่างตามความต้องการซึ่งในทางอุดมคติแล้วโลหะแผ่นไม่มีการเปลี่ยนแปลงความหนาแต่ในทางปฏิบัตินั้นความหนาก็จะมีความเปลี่ยนแปลงไปบ้างในบางตำแหน่ง ในกระบวนการขึ้นรูปลึกประกอบไปด้วยอุปกรณ์หลัก 3 ส่วน คือ หัวกดขึ้นรูป (Punch) แม่แบบ (Die) และชุดกดยึดแผ่น (Blank holder) ดังแสดงในภาพที่ 2.5

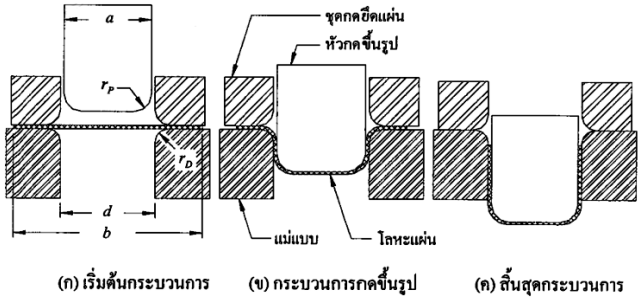

ภาพที่ 2.5 ขั้นตอนในกระบวนการขึ้นรูปลึกอย่างง่าย [1]

2.2.2 ขั้นตอนในกระบวนการขึ้นรูปลึก

จากภาพที่ 2.5 ได้แสดงให้เห็นขบวนการขึ้นรูปลึกอย่างง่ายโดยจะเริ่มจากโลหะแผ่นติดตั้งอยู่เหนือแม่แบบและถูกจับยึดไว้โดยชุดกดยึดแผ่นหลังจากนั้นหัวกดขึ้นรูปจะเคลื่อนที่เข้าไปในแม่แบบพร้อมกับกดให้โลหะแผ่นให้ไหลตามเข้าไปในแม่แบบด้วย เมื่อหัวกดขึ้นรูปเคลื่อนที่ถึงตำแหน่งสุดท้ายก็จะได้ชิ้นงานที่มีรูปร่างตามความต้องการ ซึ่งขณะที่กระบวนการขึ้นรูปลึกดำเนินไปนั้นจะมีสภาวะที่เกิดขึ้นกับโลหะแผ่นคือ

1) การดัดงอ (Bending) เมื่อแรงกระทำส่งผ่านให้พั้นซ์เคลื่อนที่ลงในช่องว่างดายเพื่อทำการลากขึ้นรูปโลหะแผ่น ช่วงแรกโลหะแผ่นจะเริ่มเกิดการดัดงอบนรัศมีพั้นซ์ ในขณะเดียวกันโลหะบริเวณใกล้เคียงก็จะถูกดัดงอบนรัศมีของดายส่วนปลายของพั้นซ์จะพาโลหะแผ่นเคลื่อนที่ลงทำให้เกิดเป็นก้นถ้วย โลหะบริเวณก้นถ้วยจะไม่เกิดการแข็งตัวระหว่างถูกแปรรูปและโลหะบริเวณนี้แทบจะไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปร่างหรือเปลี่ยนแปลงความหนาดังแสดงในภาพที่ 2.6 ขอบของชิ้นงานจะเคลื่อนที่เข้าหาพั้นซ์เล็กน้อย ในช่วงเริ่มต้นนี้แรงที่ทำให้เกิดการดัดงอเกิดขึ้นน้อยมากเมื่อเทียบกับแรงที่ทำให้เกิดการอัดตัวของโลหะ [1]

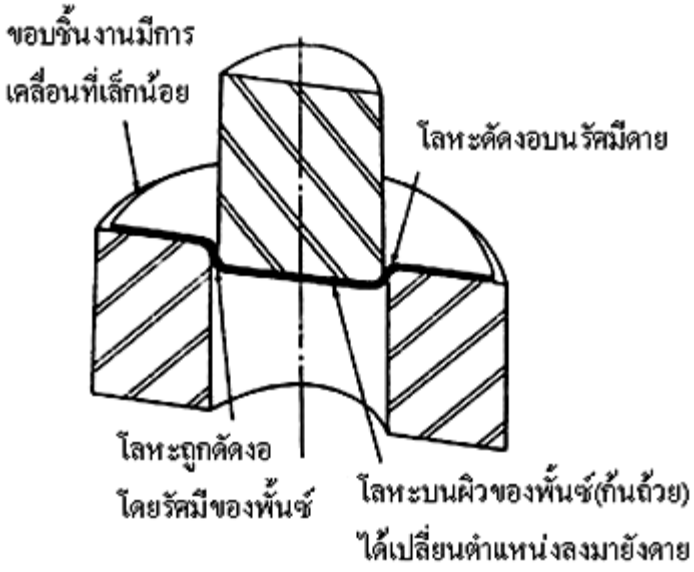

ภาพที่ 2.6 การดัดงอที่จุดเริ่มต้นของขบวนการ [1]

2) การทำให้ตรง (Straightening) การพิจารณาในลำดับต่อไปจะพิจารณาเมื่อพั้นซ์ได้เคลื่อนที่ลงมาเล็กน้อยที่ขั้นตอนนี้ก้นถ้วยจะถูกทำให้เคลื่อนที่ลงมาด้วยในขณะที่มีการเคลื่อนที่ลงมาของก้นถ้วยนั้นโลหะก็ยังอยู่บนรัศมีของพั้นซ์ และได้มีเหตุการณ์ใหม่เกิดขึ้นมาคือโลหะที่ถูกดัดงอบนรัศมีดายมาแล้วจะถูกทำให้ตรงอีกครั้ง และโลหะก็จะถูกดัดงอบนรัศมีดายอีกครั้งนอกจากนั้นยังมีปรากฏการณ์ที่ผิดปกติเกิดขึ้นระหว่างการลากขึ้นรูปคือ โลหะที่งอบนรัศมีดายมาแล้วและต่อมาจะถูกทำให้ตรงจนกลายเป็นผนังของถ้วยทรงกระบอกเพราะโลหะส่วนนี้ได้ถูกทำให้เกิดการแข็งตัวโดยการดัดงอมาแล้วดังนั้นจึงต้องใช้แรงมากขึ้นเพื่อทำให้โลหะส่วนที่งอนั้นกลับตรงอย่างเดิม [1]

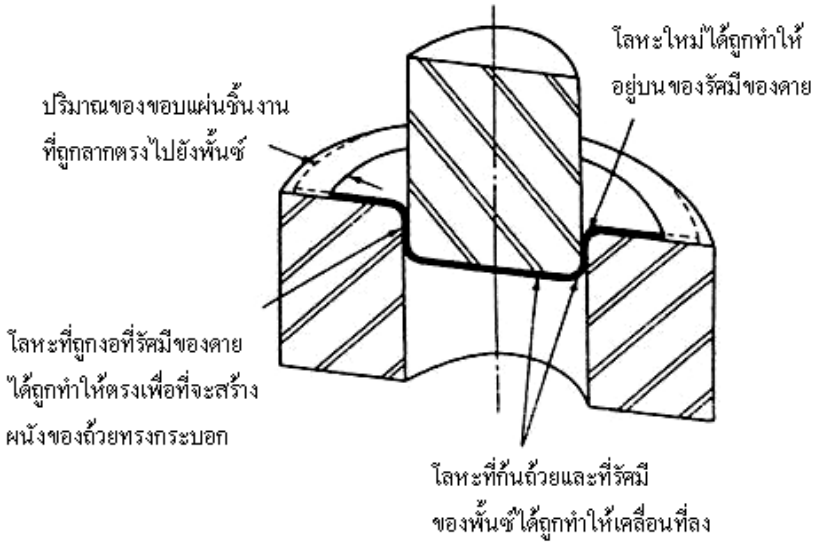

ภาพที่ 2.7 ลักษณะอาการเริ่มต้นของการลากขึ้นรูปโดยการทำให้ตรง [1]

3) ความเสียดทาน (Friction) ที่ขั้นตอนเช่นเดียวกับการทำให้ตรง ขอบของแผ่นชิ้นงานได้ถูกดึงตรงไปยังพั้นซ์เป็นปริมาณค่อนข้างมาก ขบวนการลากขึ้นรูปจึงได้ชื่อจากการกระทำเช่นนี้คือ การดึง (Pulling) หรือการลาก (Drawing) โลหะตรงไปยังพั้นซ์ ในขั้นตอนนี้จะมีเงื่อนไขหลายๆ อย่างที่ต้องพิจารณาคือ สิ่งแรกคือความเสียดทานนิ่ง (Static Friction) ที่เกิดระหว่างแผ่นชิ้นงานและผิวหน้าของดายจะต้องถูกเอาชนะ ตามปกติในดายสำหรับการลากขึ้นรูปจะมี แผ่นยึดชิ้นงานหรือแหวนโลหะอยู่รอบๆ ซึ่งย่อมทำให้เกิดความเสียดทานระหว่างแผ่นยึดชิ้นงานและ พื้นผิวของแผ่นยึดชิ้นงานด้วยเหมือนกัน แผ่นยึดชิ้นงานคือแผ่นโลหะที่ได้กดชิ้นงานโดยได้รับกำลังมาจาก สปริง ท่อลม ท่อน้ำมัน หรือจาก แรมของเครื่องปั๊มโลหะ แรงปกติ (Normal Force)ได้ถูกกระทำขึ้นที่แผ่นยึดชิ้นงานบวกกับความสำคัญบางอย่างเพื่อทำให้เกิดแรงของความเสียดทานนิ่ง ดังแสดงในภาพที่ 2.6 เมื่อต้องการให้แผ่นชิ้นงานเคลื่อนที่ลงในดาย จำเป็นต้องใช้แรงดึงให้มากพอที่จะเอาชนะความเสียดทานนิ่งที่เกิดขึ้น ในขณะเดียวกันยังคงต้องใช้แรงต่อไปเพื่อที่จะเอาชนะแรงเสียดทานเคลื่อน (Dynamic Friction) ด้วย แรงที่ต้องการเอาชนะความเสียดทานเคลื่อนที่จะน้อยกว่าแรงที่ต้องการใช้เพื่อเอาชนะการเกิดความเสียดทานนิ่ง อย่างไรก็ตามแรงที่แผ่นยึดชิ้นงานจะต้องมีขนาดที่ไม่มากเกินไปที่ทำให้โลหะไม่สามารถไหลตัวได้ ตามปกติจะใช้สารหล่อลื่น (Lubricant) เป็นตัวช่วยลดแรงเสียดทานที่เกิดขึ้น [1]

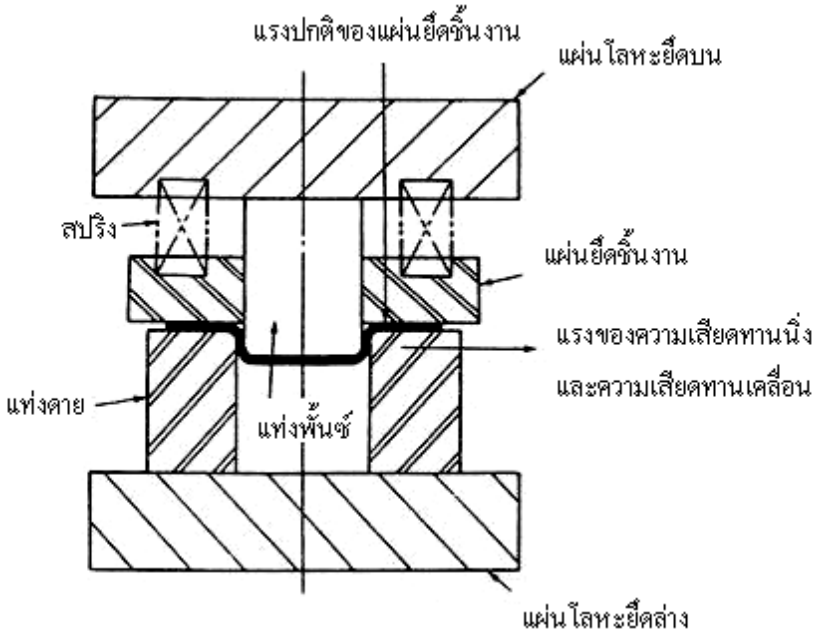

ภาพที่ 2.8 แรงที่ใช้เพื่อเอาชนะความเสียดทาน [1]

4) การอัด (Compression) เงื่อนไขอย่างหนึ่งที่ใช้ในการดึงขอบของแผ่นชิ้นงานคือโลหะแผ่นต้องถูกอัด ขณะที่ขอบของแผ่นชิ้นงานได้ถูกทำให้เคลื่อนที่ลงภายในดาย เส้นรอบวง หรือเส้นรอบรูปของมันก็จะลดขนาดลงเช่นเดียวกัน โลหะส่วนที่อยู่บนขอบของแผ่นชิ้นงานและรัศมีดายได้ถูกบีบให้เป็นขนาดต่างๆ โลหะที่อยู่ใกล้กับรัศมีของดายจะถูกบีบน้อยมาก ปริมาณของการบีบจะเพิ่มมากขึ้น เมื่อโลหะเคลื่อนที่เขาใกล้กับขอบนอกของชิ้นงาน ดังแสดงในภาพที่ 2.8 โลหะจะถูกบีบอัดเพื่อแสดงว่ามันได้มีการเคลื่อนที่ภายในดายและมีการไหลตัวบนรัศมีของดาย การถูกอัดสำหรับโลหะที่บางตามปกติเป็นสาเหตุทำให้เกิดรอยย่นขึ้นระหว่างการลากขึ้นรูป ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเพิ่มแผ่นยึดชิ้นงานเข้าไปที่ดายเพื่อป้องกันการเกิดรอยย่น สำหรับโลหะที่หนาบางอย่างนั้นสามารถที่จะลากขึ้นรูปได้โดยไม่มีแนวโน้มที่จะเกิดรอยย่น [1]

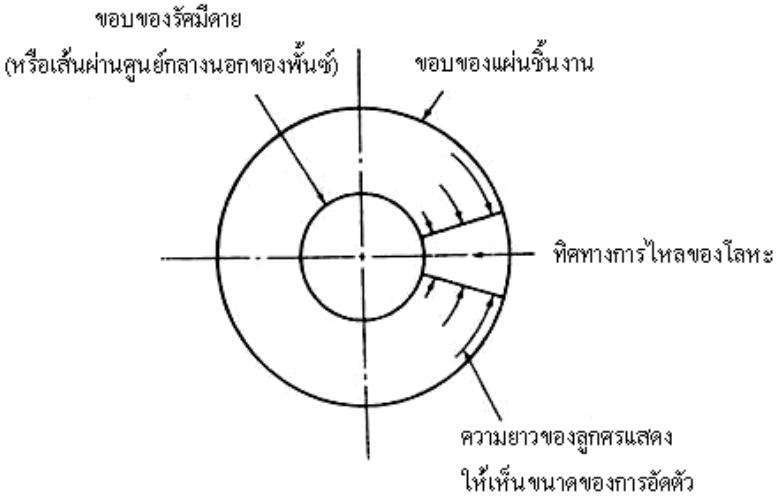

ภาพที่ 2.9 การบีบหรืออัดตัวของโลหะระหว่างการลากขึ้นรูป [1]

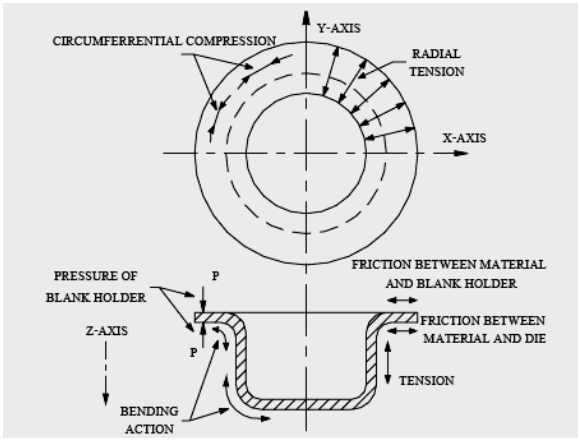

ภาพที่ 2.10 ลักษณะของแรงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในกระบวนการขึ้นรูปลึก [3]

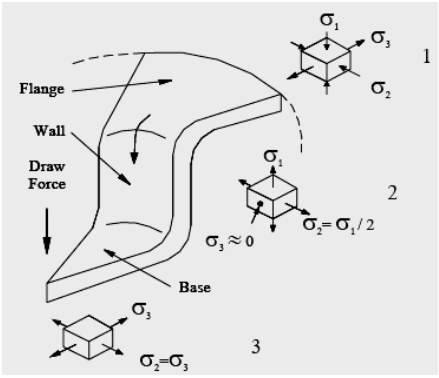

ภาพที่ 2.11สภาวะความเค้นที่เกิดระหว่างกระบวนการลากขึ้นรูปลึก [3]

เมื่อมีการเคลื่อนที่ต่อไปของพั้นซ์ ผลที่เกิดขึ้นตำแหน่งของการลากขึ้นรูปที่ปีกของถ้วยขณะที่การบีบได้เกิดมากขึ้นเรื่อยๆ จะทำให้ปีกและส่วนบนของผนังถ้วย มีความหนามากกว่าความหนาเดิมของแผ่นชิ้นงาน สำหรับขั้นตอนสุดท้ายของการลากขึ้นรูปได้ ดังแสดงในภาพที่ 2.12 ภาระของการถูกอัดจะหยุดลงหลังจากที่โลหะได้ไหลผ่านรัศมีของดายไปแล้ว ภายหลังจากการทำให้โลหะตรงโลหะจะถูกทำให้มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางเท่ากัน และจะถูกลากลงไปในดายได้ง่ายขึ้น วัตถุประสงค์อันแรกของการลากขึ้นรูป คือการที่โลหะถูกอัดตัวเพื่อทำให้ การลากขึ้นรูปถ้วยได้ลึกมากโดยไม่มีรอยย่นปรากฏขึ้น

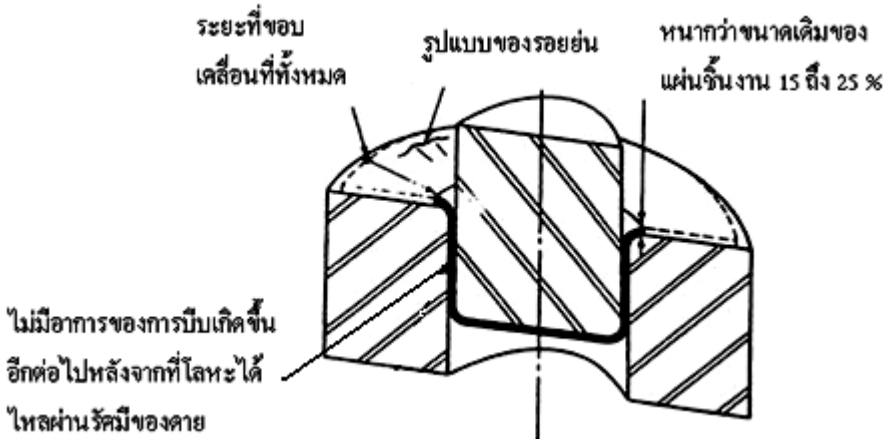

ภาพที่ 2.12 ขั้นตอนสุดท้ายของการลากขึ้นรูป [1]

5) การดึง (Tension) การทำการลากขึ้นรูปทั้งหมดได้ถูกทำโดยการใช้แรงที่พั้นซ์ผลักลงบนก้นถ้วยที่แบน ตำแหน่งของแรงที่พั้นซ์ใช้บนแผ่นชิ้นงานเริ่มจะอยู่ห่างไกลจากตำแหน่งที่โลหะเกิด การเปลี่ยนแปลงรูปร่าง และความเสียดทาน ขณะที่ถ้วยถูกทำให้ลึกลงในตำแหน่งที่กล่าวถึงนี้จะอยู่ ห่างมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ผนังถ้วยจึงได้ทำหน้าที่ส่งแรงที่พั้นซ์ไปยังพื้นที่ถูกงอโดยทำให้ตรง เกิดความเสียดทานและถูกอัด ผลที่เกิดขึ้นก็คือจะเกิดการดึงที่สูงขึ้นที่ผนังของถ้วย ดังแสดงในภาพที่ 2.13 ผนังถ้วยที่อยู่ใกล้กับรัศมีของพั้นซ์จะเกิดความเค้นสูงสุดและจะมีขนาดบางกว่าโลหะเดิมทำให้ มีการฉีกขาดที่อาจจะเกิดขึ้นบ่อยที่บริเวณนี้ ดังนั้นการลากขึ้นรูปจึงเกี่ยวข้องกับการแปรเปลี่ยน ของแรงดึงที่สูง หรือการยืดที่มากขึ้นซึ่งเป็นผลจากการออกแบบดายที่ใช้ ถ้าขอบของแผ่นชิ้นงานได้ถูกผลักเขาหาพั้นซ์ลอย (Floating Punch) ในลักษณะแบบ เดียวกันตลอด การดึงจะไม่เกิดขึ้นระหว่างการลากขึ้นรูป ของเหลวที่มีความดันสูงได้ถูกใช้เพื่อผลัก ขอบของแผ่นชิ้นงานเข้าไปในดาย [1]

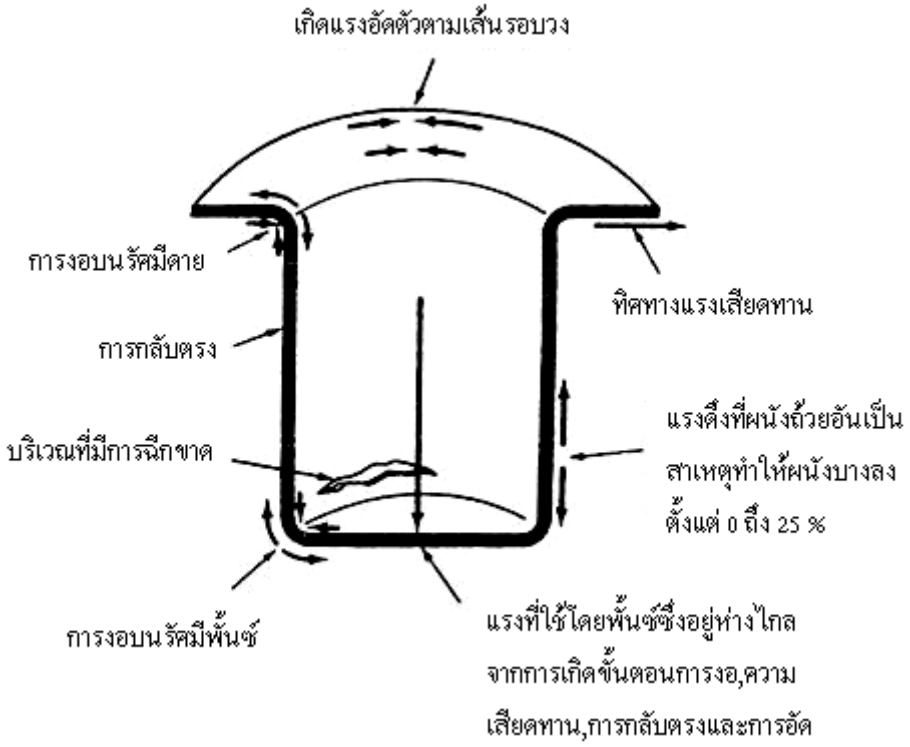

ภาพที่ 2.13 ผลที่เกิดขึ้นจากแรงดึงที่ผนังของถ้วย [1]

6) การยืดขึ้นรูปถ้วย (Stretch Forming) ขั้นตอนของการลากขึ้นรูปถ้วยอย่างอื่นๆควรที่จะต้องรู้ด้วย เมื่อต้องการจะทำก้นถ้วยในลักษณะรูปแบบอื่นๆ นอกเหนือจากก้นถ้วยแบนการยืดขึ้นรูปจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง รูปสามัญของก้นถ้วยที่นิยมใช้กันก็คือ ถ้วยก้นโค้ง ดังแสดงในภาพที่ 2.14 ตำแหน่งเริ่มแรกของการลากขึ้นรูปถ้วยก้นโค้งนั้น ก้นถ้วยโค้งจะต้องถูกขึ้นรูปมาก่อน โดยการยืดโลหะแผ่นเหนือขอบของพั้นซ์ ในการยืดขึ้นรูปถ้วยนั้นต้องใช้แรงของแผ่นยึดชิ้นงาน และแรงเสียดทานที่สูงมากขึ้น รูปแบบของการยืดก้นถ้วยใกล้จะเสร็จก่อนที่แผ่นชิ้นงานจะถูกดึงลง ถ้าแผ่นชิ้นงานได้ถูกดึงลงในลักษณะอิสระ มวลของรอยย่นจะปรากฏขึ้นที่ส่วนโค้งของก้นถ้วย แรงที่ ใช้จะสูงมากขึ้นอย่างผิดปกติบนแผ่นชิ้นงานจะเป็นสิ่งที่จำกัดความลึกของการลากขึ้นรูปถ้วยแบบนี้ บริเวณของพื้นที่โลหะที่บางที่สุด และมีโอกาสจะฉีกขาดมากที่สุดจะเกิดบริเวณส่วนโค้งของก้น ถ้วย การลากขึ้นรูปชิ้นงานที่มีรูปร่างแปลกอย่างอื่นๆ นั้นจะเป็นขบวนการที่เกิดขึ้นจากการผสม ระหว่างการทำการยืดขึ้นรูป และการลากขึ้นรูปถ้วย [1]

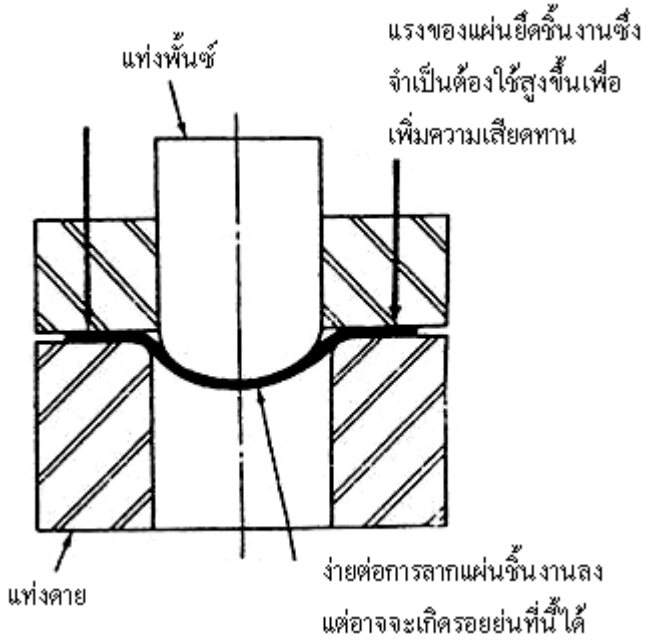

ภาพที่ 2.14 การยึดขึ้นรูปถ้วยก้นโค้ง ณ จุดเริ่มต้นของการลากขึ้นรูป [1]

2.2.3 ทฤษฎีเบื้องต้นเกี่ยวกับการขึ้นรูปลึก

1) แรงในการดึงขึ้นรูป (Punch Force) แรงที่ต้องใช้ในการขึ้นรูปจะแปรผันไปตามระยะชักของพั้นซ์ สามารถจะกำหนดได้ 2 วิธี คือ การกำหนดสมการจากทฤษฎีการไหลตัวของโลหะ หรือใช้สมการที่ได้จากประสบการณ์จากการทดลอง ซึ่งในทางปฏิบัติส่วนใหญ่การออกแบบแม่พิมพ์จะต้องทราบค่าแรงสูงสุดในการดึงขึ้นรูป จากการค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับแรงในการดึงขึ้นรูป สำหรับการลากขึ้นรูปถ้วยทรงกระบอก แรงขึ้นรูปสูงสุดหาได้จากสมการ 2.1 และประยุกต์ใช้กับการดึงขึ้นรูปทรงที่ไม่สมมาตร [2] ดังแสดงในสมการที่ 2.2

$$F_d = \pi \times D_m \times S_o \left[1.1 \frac{1.3 \times S_u}{\eta_{def}} \left[\ln \frac{d_0}{d_1} - 0.25 \right] \right] \quad (2.1)$$

$$F_d = \frac{Sy+Su}{2} \times L_t \times S_0 \quad (2.2)$$

F_d = แรงขึ้นรูป (N)

D_m = ค่าเฉลี่ยระหว่างเส้นผ่านศูนย์กลางชิ้นงาน

S_y = ความเค้นจุดคราก (N/mm²)

S_u = ความเค้นสูงสุด (N/mm²)

L_t = ความยาวรอบรูปทั้งหมด (mm)

S_0 = ความหนาของวัสดุ (mm)

2) แรงกดของแผ่นจับยึดชิ้นงาน (Blank Holding Force : BHF) ปีกของชิ้นงานที่ลากขึ้นรูปจะได้รับความเค้นแรงกด ซึ่งเกิดขึ้นในลักษณะตั้งฉากกับแนวรัศมีเป็นสาเหตุของการเกิดรอยย่นเนื่องจากการโก่งตัวของวัสดุรอยย่นนี้สามารถหลีกเลี่ยงได้โดยใช้แผ่นจับยึดชิ้นงานกด ซึ่งแรงดันของแผ่นจับยึดชิ้นงาน P_{BH} จะกดลงบนแผ่นของปีกชิ้นงานขณะทำการลากขึ้นรูป ถ้าพื้นที่สัมผัสของแผ่นจับยึดชิ้นงาน คือ A_{BH} ดังนั้นการคำนวณแรงกดที่ใช้กับแผ่นจับยึดชิ้นงาน [2] หาได้จากสมการที่ 2.3

$$F_{BH} = A_{BH} \times P_{BH} \tag{2.3}$$

F_{BH} = แรงกดยึดแผ่นชิ้นงาน

A_{BH} = พื้นที่สัมผัสของแผ่นจับยึดชิ้นงาน

P_{BH} = แรงกดดันที่ใช้กับแผ่นจับยึดชิ้นงาน

แรงกดที่ใช้ในการหลีกเลี่ยงรอยย่นนี้ขึ้นอยู่กับวัสดุของแผ่นชิ้นงาน โดยจะสัมพันธ์กับความหนา และอัตราส่วนการขึ้นรูปของวัสดุ แรงกดของแผ่นจับยึดชิ้นงานสามารถประมาณค่าได้โดยใช้สมการที่ 2.4 ในที่นี้ตัวประกอบค่า C มีค่าอยู่ระหว่าง 2 ถึง 3 เป็นการคำนวณหาค่าแรงกด โดยใช้อัตราส่วนการขึ้นรูป β = 2.0 และใช้วัสดุที่มีค่าแรงดึงสูงสุด (Ultimate Tensile Strength) S_u เท่ากับ 100 200 400 และ 600 N/mm² ถูกพล็อตขึ้นมาเป็นกราฟแสดง ดังแสดงในภาพที่ 2.15 โดยสัมพันธ์กันกับค่าความหนาของวัสดุ $\frac{S_0}{d_0}$

$$P_{BH} = 10^{-3} \times C \times S_u \left[(\beta - 1) + \frac{0.005 \times d_0}{S_0} \right] \tag{2.4}$$

P_{BH} = แรงกดดันที่ใช้กับแผ่นจับยึดชิ้นงานต่ำที่สุด

C = ค่าคงที่

S_u = ความต้านแรงดึง

β = อัตราส่วนการขึ้นรูป

d_0 = ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางแผ่นชิ้นงาน

d_1 = ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางพั้นซ์

S_0 = ความหนาของชิ้นงาน

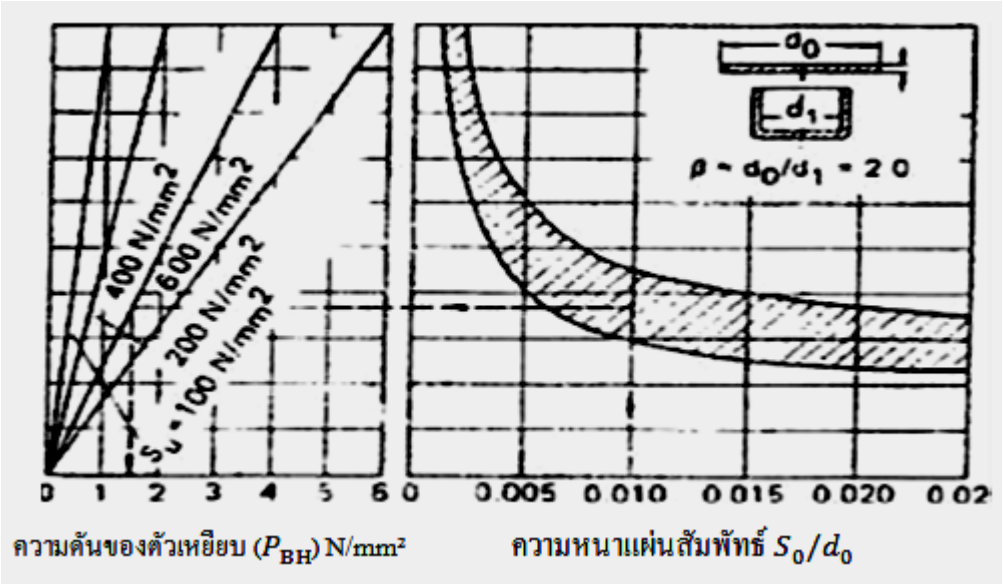

ภาพที่ 2.15 ค่าแรงดันของแผ่นจับยึดชิ้นงานที่ต้องการในการลากขึ้นรูปครั้งแรก [2]

3) ระยะเผื่อช่องว่างของแม่พิมพ์ (Die Clearance) ในทางปฏิบัติเพื่อกำหนดระยะเผื่อช่องว่างของแม่พิมพ์มักจะกำหนด โดยรูปสมการที่ได้มาจากการทดลอง สมการเหล่านี้อนุญาตให้ใช้ได้แต่เพียงการดึงขึ้นรูปลึกที่มีชิ้นงานเป็นรูปร่างกลม โดยไม่มีการรีดของเนื้องาน (Ironing)

$$U_D = S_0 + 0.07\sqrt{10 \times S_0} \quad \text{สำหรับแผ่นเหล็ก} \tag{2.5}$$

$$U_D = S_0 + 0.02\sqrt{10 \times S_0} \quad \text{สำหรับอลูมิเนียม} \tag{2.6}$$

$$U_D = S_0 + 0.04\sqrt{10 \times S_0} \quad \text{สำหรับโลหะที่ไม่ใช่เหล็กอื่นๆ} \tag{2.7}$$

$$U_D = S_0 + 0.02\sqrt{10 \times S_0} \quad \text{สำหรับโลหะผสมอุณหภูมิ} \tag{2.8}$$

เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดแรงต้านที่ผิวของแม่พิมพ์ระยะเผื่อช่องว่างของแม่พิมพ์ (Die Clearance) ในแม่พิมพ์ลากขึ้นรูปถ้วยสี่เหลี่ยมผืนผ้า (Rectangle Cup Drawing) ดังนั้นช่องระหว่างพั้นซ์ กับ ดาย จะต้องมากกว่าความหนาของโลหะซึ่งส่วนที่มากกว่านี้มีค่าประมาณ 7-20% ของความหนาชิ้นงานตรงส่วนมุมทั้ง 4 ด้านจะต้องมีระยะเผื่อช่องว่าง (Clearance) มากส่วนทางด้านตรงนั้นระยะเผื่อช่องว่างจะมีค่าน้อยโดย [2]

$$C = t \ (\%\text{ความเผื่อ}) \tag{2.9}$$

$$\text{Die size} = \text{D work} \tag{2.10}$$

$$\text{Punch size} = \text{D work} - (2t+2c) \tag{2.11}$$

ตารางที่ 2.1 ค่าพิกัดความเผื่อสำหรับงานลากขึ้นรูป [8]

Thickness, 1 (in.)	First Draw (%)	Second Draw (%)
Up to 0.015	7-9	8-10
0.016 - 0.050	8-10	9-12
0.051 - 0.125	10-12	12-14
Over 0.025	12-14	15-20

จะเห็นว่าเมื่อความหนาของแผ่นตัดเปล่า (Blank) เพิ่มขึ้นระยะเผื่อช่องว่างจะเพิ่มขึ้นด้วยและสำหรับการขึ้นรูปครั้งต่อๆ ไป ระยะเผื่อช่องว่าง (Clearance) ก็ต้องเพิ่มขึ้นอีก

2.2.4 ปัญหาในการขึ้นรูป

ปัญหาสำคัญประการหนึ่ง ที่เกิดขึ้นในกระบวนการขึ้นรูปลึกก็คือความไม่สมบูรณ์หรือเกิดความเสียหายบนชิ้นงานดังแสดงในภาพที่ 2.16 เป็นตัวอย่างความเสียหายในชิ้นงานขึ้นรูปลึก คือ

รอยย่นที่ปีก รอยย่นที่ผนัง ชิ้นงานฉีกขาด เกิดรอยติ่ง และผิวเสีย ตามลำดับ ซึ่งปัญหาเหล่านี้อาจเกิดเพียงกรณีเดียวหรือเกิดร่วมกันก็ได้ โดยความเสียหายต่างๆสามารถยกตัวอย่างได้ดังนี้

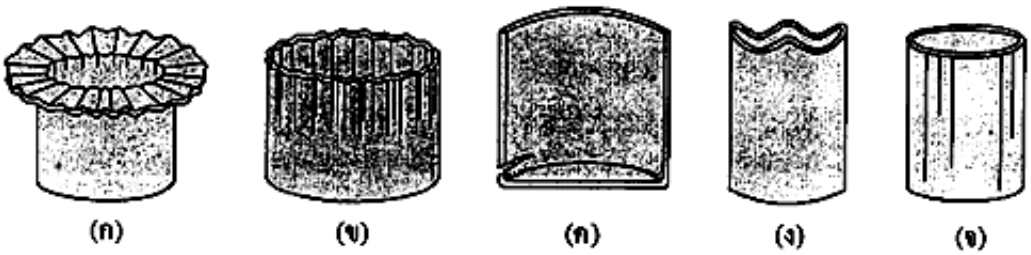

ภาพที่ 2.16 ตัวอย่างการเกิดความเสียหายบนชิ้นงานขึ้นรูปลึก [3]

1) การเกิดรอยย่น (Wrinkling) ขณะที่โลหะแผ่นถูกกดลึกลงไปในแม่แบบจะพบว่าเส้นรอบรูปของโลหะแผ่นที่บริเวณปีกของชิ้นงานจะลดลงทำให้เกิดความเค้นกดขึ้นในเนื้อวัสดุในกรณีที่โลหะแผ่นมีความหนาไม่เพียงพอความเค้นกดนี้จะมีค่าสูงมาก ทำให้เนื้อวัสดุจะบีบเข้าหากันจนเกิดเป็นรอยย่น การแก้ปัญหาการเกิดรอยย่นสามารถกระทำได้โดยใช้ชุดกดยึดแผ่นออกแรงกดตั้งฉากกับบริเวณปีกของชิ้นงานไว้เพื่อให้โลหะแผ่นแนบติดกับแม่แบบตลอดกระบวนการขึ้นรูปลึก แต่แรงที่ใช้ยึดแผ่นกดนี้จะต้องไม่สูงเกินไปมิฉะนั้นจะทำให้โลหะแผ่นฉีกขาดได้ การแก้ปัญหาอีกวิธีหนึ่งคือการขึ้นรูปซ้ำ (Redrawing) โดยการขึ้นรูปแต่ละครั้งจะค่อยๆ ลดขนาดความกว้างและเพิ่มความลึกของชิ้นงานจนได้รูปร่างชิ้นงานสุดท้ายตามความต้องการ

2) การเกิดรอยคอด (Necking) เมื่อหัวกดขึ้นรูปกดโลหะแผ่นให้ไหลเข้าไปในแม่แบบแล้วโลหะแผ่นในบริเวณส่วนล่างของชิ้นงานจะทำหน้าที่ดึงโลหะแผ่นบริเวณปีกของชิ้นงานให้ไหลตามเข้ามาในแม่แบบด้วย เมื่อพิจารณาผลจากแรงเสียดทานและแรงดึงเพื่อทำให้จะพบว่าโลหะแผ่นในส่วนที่เป็นผนังของชิ้นงานจะได้รับแรงดึงค่อนข้างสูงโดยเฉพาะส่วนที่ต่อจากส่วนโค้งของหัวกดขึ้นรูปเนื้อวัสดุในบริเวณนี้เกิดความเค้นดึงสูงสุดซึ่งจะส่งผลให้ความเครียดทั้งในทิศทางความหนาและความกว้างของแผ่นมีค่ามากขึ้นแต่เนื่องจากชิ้นงานมีลักษณะเป็นแผ่นกว้าง ความเครียดส่วนใหญ่จึงเกิดขึ้นในทิศทางของความหนาทำให้บริเวณนี้เริ่มมีความหนาลดลง ซึ่งเมื่อสังเกตที่ผิวของชิ้นงานจะพบว่าที่บริเวณดังกล่าวนี้มีลักษณะเป็นรอยคอดเนื่องจากการที่มีความหนาน้อยกว่าในบริเวณอื่น หากการขึ้นรูปลึกยังดำเนินการต่อไปความเครียดในทิศทางความหนาก็จะเพิ่มมากขึ้นซึ่งจะทำให้ความหนาลดลงเรื่อยๆ จนสุดท้ายเนื้อวัสดุในบริเวณนี้จะขาดออกจากกันเกิดเป็นรอยฉีกขาด (Tearing)

3) การเกิดรอยติ่ง (Earring) ความเสียหายในกรณีนี้จะสังเกตได้จากชิ้นงานที่ขึ้นรูปเสร็จแล้วที่บริเวณขอบมีชิ้นงานไม่เท่ากัน ความเสียหายในลักษณะนี้มีสาเหตุหลักมาจากวัสดุที่นำมาใช้ขึ้นรูปมีคุณสมบัติเชิงแอนไอโซทรอปีโดยเฉพาะแอนไอโซทรอปีในระนาบ (Planar Anisotropy) นั้นคือโลหะแผ่นมีความสามารถในการขึ้นรูปในที่แตกต่างกันในแต่ละทิศทางจึงทำให้โลหะแผ่นในแต่ละตำแหน่งยืดออกไม่เท่ากัน ดังนั้นโลหะแผ่นที่มีค่าแอนไอโซทรอปีในระนาบสูงจะเกิดรอยติ่งได้มากกว่า การป้องกันการเกิดความเสียหายจากสาเหตุนี้ควรเปลี่ยนไปใช้โลหะแผ่นที่มีค่าแอนไอโซทรอปีในระนาบต่ำ นอกจากนี้ความผิดพลาดในขั้นตอนการเตรียมโลหะแผ่นก่อนการขึ้นรูป แรงกดยึดแผ่นที่ไม่สม่ำเสมอหรือการติดตั้งชุดอุปกรณ์ผิดพลาดทำให้เกิดระยะเยื้องศูนย์ก็เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดรอยติ่งบนชิ้นงานได้เช่นกัน

4) การเกิดผิวเสีย (Surface Fail) ความบกพร่องในกรณีนี้จะเกิดขึ้นทีผิวของชิ้นงาน โดยมีรูปแบบของความบกพร่องได้หลายกรณี เช่น เกิดรอยขีด (Scratched) รอยถลอก (Galling) ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ผิวสัมผัสต่างๆ ของชุดอุปกรณ์หยาบหรือมีการหล่อลื่นระหว่างผิวสัมผัสไม่เพียงพอ หรือเกิดผิวส้ม (Orange peel) ซึ่งเป็นผลมาจากคุณสมบัติภายในเนื้อวัสดุเองทำให้ชิ้นงานมีผิวหยาบ

5) การเกิดผิวโป่ง (Bulging) เป็นการเกิดความบกพร่องที่บริเวณผนังของชิ้นงานจะไม่เรียบเสมอกันซึ่งมีสาเหตุมาจากระยะห่าง (Clearance) ระหว่างหัวกดขึ้นรูปและแม่แบบมากเกินไป

2.2.5 สมบัติเชิงกลและความสามารถในการขึ้นรูป (Mechanical Properties and Formability) การเลือกวัสดุเพื่อใช้งานเฉพาะอย่างควรเลือกวัสดุที่มีคุณสมบัติกลางๆ ระหว่างสมบัติที่ต้องการในชิ้นงานกับสมบัติในการขึ้นรูปของวัสดุที่ใช้ วัสดุที่มีความสามารถในการขึ้นรูปที่เหมาะสมสำหรับการใช้งานช่วงกว้างๆ ควรมีสมบัติดังนี้

1) ความต้านทานแรงคราก (Yield Strength) ความต้านแรงครากของแผ่นเหล็กเป็นตัวชี้วัดความสามารถในการขึ้นรูปและความแข็งแรงหลังการขึ้นรูป พฤติกรรมการครากหลายๆชนิดสังเกตจากแผ่นเหล็ก เมื่อเกิดการยืดที่จุดครากเป็นค่าที่ต่ำที่สุดระหว่างการครากที่ไม่ต่อเนื่อง ในการขึ้นรูปแผ่นเหล็กกล้าคาร์บอนทั่วไป ความต้านแรงคราก 240 MPa หรือมากกว่ามีความเป็นไปได้ว่าจะเกิดการดีดกลับที่มากเกินควรและเกิดความเสียหายระหว่างการขึ้นรูป อย่างไรก็ตามการใช้วัสดุที่มีความต้านแรงครากน้อยกว่า 140 MPa อาจจะมีผลกับชิ้นงานได้ ซึ่งมีระดับความแข็งแรงได้เพียงพอเหล็กแผ่นที่มีความแข็งแรงสูงๆ สามารถปรับปรุงการขึ้นรูปให้มีความแข็งแรงเพิ่มขึ้นหรือลดลง เพื่อทำให้มีความสามารถในการขึ้นรูปที่เหมาะสม

2) การยืดรวม (Total Elongation) เป็นการวัดชิ้นทดสอบการดึง โดยวัดความยาวเกจ (Gauge Length) ภายหลังเกิดการแตกหัก การยืดเป็นการคำนวณจากเปอร์เซ็นต์ของความยาวทดสอบเดิม ซึ่งปกติ 50 มม. (อาจจะใช้ความยาวทดสอบ 200 มม. สำหรับโลหะเกรดแข็งแกร่ง) ชิ้นทดสอบโลหะแผ่น โดยปกติจะใช้ทดสอบการดึงช่วงความยาวทดสอบสั้นๆด้านข้างขนานหน้าตัดจะลดลง แต่หน้าตัดจะลดลงเป็นลักษณะเรียวเพียงเล็กน้อยบางครั้งใช้ควบคุมตำแหน่งการเกิดรอยคอดและรอยแตกหัก

ตารางที่ 2.2 สมบัติเชิงกลของแผ่นเหล็กกล้ารีดเย็น [9]

ชนิด	ลักษณะพิเศษ	ความเค้นคราก (MPa)	การยืดตัวใน 50 mm (%)	ความแข็ง (HRB)	n	r_m	m
Commercial	Standard properties	234	35	45	0.18	1.0	0.012
Drawing (Rimmed)	Stretchable	207	42	40	0.22	1.2	0.014
Drawing (Special killed)	Deep drawing	172	42	40	0.22	1.6	0.015
Interstitial free (IF)	Extra deep drawing	152	42	45	0.24	2.0	0.015
Medium strength	Formable	414	25	85	0.20	1.2	….
High strength	Moderately formable	689	10	25 (HRC)	….	….	….

ตัวอย่างค่าการยืดของความยาวทดสอบ 50 มม. ดังแสดงในตารางที่ 2.3 ซึ่งเป็นการขึ้นรูปแผ่นเหล็กเกรดธรรมดา โดยทั่วไปการยืดตัวของเหล็กกล้าคาร์บอนต่ำปกติจะอยู่ที่ 35 ถึง 45 เปอร์เซนต์ในความยาวเกจ (Gauge Length) 50 มม. ค่าที่สูงกว่าแสดงให้เห็นว่ามีความสามารถในการขึ้นรูปที่ดีกว่า

3) การยืดสม่ำเสมอ (Uniform Elongation) การยืดรวมของแผ่นชิ้นทดสอบแรงดึงประกอบด้วย 2 ส่วนคือ การยืดสม่ำเสมอ และหลังการยืดสม่ำเสมอสำหรับวัสดุที่เป็นไปตามความสำคัญของกฎกำลัง ($\sigma = K\varepsilon^n$) การยืดสม่ำเสมอวัดในความเครียดจริงเป็นค่าที่เหมาะสมสำหรับ

เลขชี้กำลัง การทำให้แข็งด้วยความเครียด (n) ภายหลังการยืดสม่ำเสมอเกิดขึ้นมีผลกระทบกับพฤติกรรมการทำให้แข็งด้วยความเครียดและความไวของอัตราความเครียด ทั้ง 2 ชนิด ของโลหะต่อความเค้นที่เกิดขึ้น เมื่อเกิดการคอดความเครียดและอัตราส่วนความเครียดภายในรอยคอดจะมีค่ามากกว่าบริเวณภายนอก เมื่อการทำให้แข็งด้วยความเครียดมีค่ามากขึ้นวัสดุจะถึงจุดต้านทานแรงได้น้อยลงทำให้พื้นที่หน้าตัดด้านความหนาลดลงซึ่งเป็นต้นเหตุของการเปลี่ยนรูปบริเวณด้านนอกของรอยคอด

4) การยืดที่จุดคราก (Yield Point Elongation) เป็นส่วนหนึ่งของการยืดรวมซึ่งเกิดขึ้นระหว่างการคราดแบบไม่ต่อเนื่องที่ความเค้นคราก ต่อด้วยการก่อรูปของรอยร้าวที่พื้นผิว ซึ่งรู้จักกันว่าเส้นลือเดอร์ หรือ ริ้วคราก ซึ่งเป็นการแสดงข้อผิดพลาดในวิธีใช้หลายอย่างของโลหะแผ่น การยืดที่จุดครากระหว่างการทดสอบแรงดึงที่ไม่ปรากฏให้เห็น จะแสดงให้เห็นเส้นลือเดอร์ที่เกิดขึ้นระหว่างการขึ้นรูป

การยืดที่จุดครากส่วนใหญ่จะต้องมีเศษแทรกในธาตุเจือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคาร์บอนหรือไนโตรเจน ด้วยเหตุนี้เหล็กที่มีสารแทรกต่ำจะไม่แสดงออกการยืดที่จุดคราก สามารถระงับได้โดยการอบคืนตัวรอบๆแผ่นโหละขณะทำการกดเว้นเสียแต่ไนโตรเจนมีส่วนผสมของธาตุอื่น (ปกติอลูมิเนียม) เหล็กกล้าจะมีความแข็งขึ้นหลังจากมีการเก็บไว้นานๆ (ขึ้นอยู่กับอุณหภูมิและตัวแปรอื่นๆในการเก็บ) เหล็กกล้าที่มีการเปลี่ยนตามอายุสามารถใช้ในการขึ้นรูปได้ดีที่สุด

5) อัตราส่วนความเครียดพลาสติก (Plastic Strain Ratio) ค่า r มีนิยามว่าเป็นอัตราส่วนความเครียดจริงในแนวความกว้าง (ε_w) ต่อความเครียดจริงในแนวความหนา (ε_t) ของความเครียดช่วงพลาสติกในโลหะแผ่นบริเวณการยืดสม่ำเสมอของการทดสอบการดึง เกี่ยวข้องกับความสามารถของดรอว์ เป็นการวัดความสามารถของวัสดุต่อการต้านทานการลดความหนา (Thinning) ในการดรอว์วัสดุบริเวณริมขอบชิ้นงานจะเกิดการยืดในทิศทางเดียว แนวรัศมี ในทิศทางตั้งฉาก (แนวเส้นรอบวง) ค่า r สูงแสดงว่าวัสดุมีคุณสมบัติการดรอว์ได้ดี

$$r = \frac{\varepsilon_w}{\varepsilon_t} = \frac{\ln(w/w_o)}{\ln(t/t_o)} \qquad (2.13)$$

r = อัตราส่วนความเครียดพลาสติก

(ε_w) = ความเครียดจริงในแนวความกว้าง

(ε_t) = ความเครียดจริงในแนวความหนา

อัตราส่วนความเครียดพลาสติกเกี่ยวข้องกับการกำหนดทิศทางโครงสร้างผลึกของเหล็กกล้าคาร์บอนต่ำ ซึ่งค่าจะเปลี่ยนไปตามทิศทางการทดสอบ (สัมพันธ์กับทิศทางการรีด) ในโลหะที่เป็นแอนไอโซทรอปิก (Anisotropic) ค่าเฉลี่ย r_m (บางครั้งเรียกว่า $\bar{r}$) แทนด้วยแอนไอโซทรอปิกในแนวตั้งฉากของแผ่นเหล็ก ค่า r ที่เปลี่ยนแปลงค่าไปตามทิศทางของแผ่นวัสดุในการดรอว์ขึ้นรูปถ้วยทรงกระบอก ค่าที่เปลี่ยนแปลงนี้นี้จะทำให้ผนังของถ้วยสูงไม่เท่ากัน เหตุการณ์ที่เกิดนี้เราเรียกว่ารอยติ่ง(Earring) ดังนั้นโดยทั่วไปจึงมักวัดค่า r เฉลี่ยหรือแอนไอโซทรอปี้ตั้งฉากเฉลี่ย R_m (Normal Anisotropy) และแอนไอโซทรอปี้ระนาบ ค่า Δr (Planar Anisotropy)

สมบัติของ r_m มีนิยามว่า

$$r_m = \frac{r_0 + 2r_{45} + r_{90}}{4} \qquad (2.14)$$

r_m = แอนไอโซทรอปีตั้งฉาก
r_0 = แอนไอโซทรอปิกตามแนวทิศทางการรีด
r_{45} = แอนไอโซทรอปิกทำมุม 45 องศากับแนวทิศทางการรีด
r_{90} = แอนไอโซทรอปิกทำมุม 90 องศากับแนวทิศทางการรีด

เมื่อตัวห้อยที่อ้างถึงคือมุมระหว่างแกนชิ้นทดสอบการดึงกับทิศทางการรีดแผ่นวัสดุเหล็กรีดร้อนและรีดเย็นอบคืนตัวอุณหภูมิสูงคือแอนไอโซทรอปิกทั่วไป (r_m = 1.0) เหล็กกล้าผิวบริสุทธิ์ (ริมม์สตีล) ปกติมี r_m เท่ากับ 1.2 แต่อาจจะมีค่าสูงขึ้นแล้วแต่กรณีพิเศษเช่นผลิตภัณฑ์ที่มีแมงกานีสละซัลเฟอร์ผสมอยู่ต่ำๆ เหล็กกล้าเนื้อแน่น (อลูมิเนียมคิลล์สตีล) จะมีแอนไอโซทรอปิก r_m เท่ากับ 1.6 หรือค่าอาจจะสูงกว่า (สูงถึง 2.5) ซึ่งได้มาโดยควบคุมส่วนประกอบและขบวนการผลิตขีดจำกัดค่าสูงสำหรับเหล็กกล้าเชิงพาณิชย์ประมาณ 3.0 ถึงแม้ว่าค่าใกล้ 3.0 จะได้ใช้นานๆครั้ง เหล็กกล้า (Interstitial Free Steel) จะมี r_m ประมาณ 2.0 ค่า r_m ใช้ทำนายความสามารถในการดรอว์ขึ้นรูปโลหะ

แอนไอโซทรอปี้ในระนาบ ค่า Δr มีนิยามว่า

$$\Delta_r = \frac{r_0 + 2r_{45} + r_{90}}{2} \qquad (2.15)$$

Δ_r = แอนไอโซทรอปีระนาบ

r_m เป็นค่าที่กำหนดความลึกเฉลี่ย(ความสูงของผนัง) ของการดรอว์ลึกที่สุดเท่าที่จะเป็นได้ Δr เป็นค่าที่กำหนดขอบเขตของรอยติ่ง วัสดุที่มีค่า r_m สูงและค่า Δr ต่ำในขณะเดียวกันทำให้มีความสามารถในการดรอว์ที่เหมาะสม

เหล็กกล้าคาร์บอนต่ำรีดร้อนมีค่า r_m ในช่วง 0.8 ถึง 1.0 เหล็กกล้าผิวบริสุทธิ์รีดเย็น (Cold –Rolled Rimmed Steel) มีค่าในช่วง1.0 ถึง 1.4 เหล็กกล้าเนื้อแน่นรีดเย็นกำจัดออกซิเจน (Cold-Rolled Aluminium -Killed Steel, Deoxidized) มีค่าในช่วง 1.4 ถึง 2.0 เหล็กกล้า (Interstitial Free Steel) มีค่าในช่วง 1.8 ถึง 2.5 และอะลูมิเนียมเจือมีค่าในช่วง 0.6 ถึง 0.8 ค่า r_m สูงสุดในทางทฤษฎีสำหรับเหล็กกล้าเฟอร์ไรต์ (Ferritic Steel) คือ 3.0

6) เลขชี้กำลังการทำให้แข็งด้วยความเครียด (Strain Hardening Exponent) n คือความชันของเส้นโค้งความเค้นจริงและความเครียดจริงเมื่อมีการพล็อตบนค่าลอการิทึมเป็นการกำหนดโดยขึ้นอยู่กับความเค้นไหล (Flow Stress) บริเวณจุดคราก บนระดับความเครียด ในวัสดุค่า n มีค่าสูงความเค้นไหลจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเนื่องจากความเครียด ซึ่งควรจะระวังการกระจายความเครียดที่เพิ่มขึ้นในบริเวณความเครียดและความเค้นที่ไหลที่ต่ำกว่า ค่า n ที่สูงจะเป็นตัวชี้ว่ามีความสามารถในการดึงยืดขึ้นรูปได้ดี ส่วนของเส้นโค้งที่อยู่ถัดไปจากเส้นตรงสำหรับเหล็กกล้าคาร์บอนต่ำที่มีความหมายตามสมมุติฐานของสมการ

$$\sigma = K\varepsilon^n \qquad (2.16)$$

K = สัมประสิทธิ์ความแข็งแรงของวัสดุ

n = เลขชี้กำลังทำให้แข็งของความเครียด

เหล็กกล้าคาร์บอนต่ำมีค่า n โดยทั่วไปประมาณ 0.22 ใช้สำหรับการขึ้นรูปชิ้นส่วนที่ยุ่งยากซับซ้อน ค่าที่สูงกว่า (ขึ้นไปถึง 0.26) จะระบุถึงความสามารถในการดึงยืดขึ้นรูปได้ดี เหล็กกล้าผิวบริสุทธิ์โดยทั่วไปค่า n เปรียบเทียบกับเหล็กกล้าเนื้อแน่นมีการรีดที่ดีกว่าหลังการประกันอายุและมีค่าน้อยกว่า บางครั้งเหล็กกล้าคาร์บอนต่ำที่มีกระบวนการผลิตไม่เพียงพอสำหรับความสามารถในการขึ้นรูป โดยเฉพาะเกรดรีดร้อนจะมีค่า n ต่ำ เท่ากับ 0.10 แต่เกรดที่มีความสามารถในการขึ้นรูปได้ดีจะมีค่า n มากกว่า 0.14

ผลของค่า n ที่แตกต่างสำหรับการกระจายความเครียดในบริเวณวิกฤตชิ้นงานขึ้นรูปดังแสดงในภาพประกอบ 3 ชิ้นงานที่ขึ้นรูปจากแผ่นเหล็กด้วยค่า n ที่ต่ำ (0.21) อาจจะเกิดการบางและ

รอยแตกที่มากเกินควรในบริเวณวิกฤต การขึ้นรูปชิ้นงานที่เหมือนกันทุกประการจากแผ่นที่มีค่า n สูง (0.23) หลายครั้ง จะเกิดความแข็งขึ้นในพื้นที่วิกฤตถ่ายทอดความเครียดไปยังพื้นที่ที่อยู่ใกล้กันดังนั้น ควรหลีกเลี่ยงอาจทำให้เกิดความเสียหายในระหว่างการขึ้นรูป

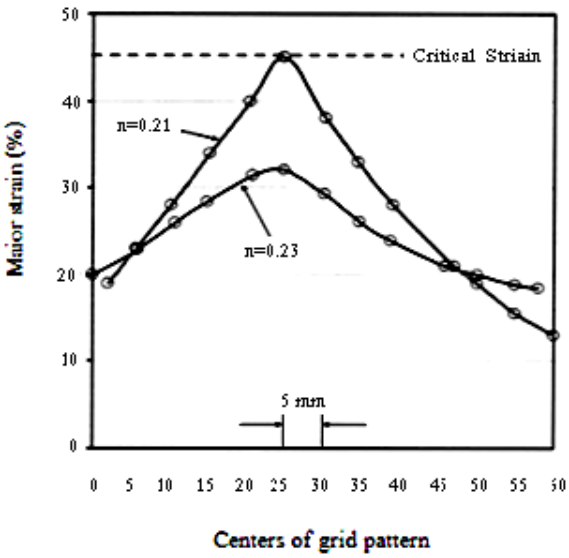

ภาพที่ 2.17 การกระจายความเครียดสำหรับผลของค่า n ที่แตกต่างกันในบริเวณวิกฤต [9]

2.2.6 การเปลี่ยนรูปถาวร (Plastic Deformation)

การเปลี่ยนรูปถาวร(Plastic Deformation) เป็นพื้นฐานสำคัญที่ใช้ในการวิเคราะห์ออกแบบการขึ้นรูปโลหะในอดีตสมการเชิงคณิตศาสตร์ต่างๆ ที่ใช้อธิบายพฤติกรรมของโลหะในช่วงการเปลี่ยนรูปถาวรมักจะเป็นสมการที่ซับซ้อนยากที่จะนำไปประยุกต์ใช้กับปัญหาจริงของการขึ้นรูปโลหะ อย่างไรก็ตามในปัจจุบันได้มีการพัฒนาวิธีหาคำตอบหรือผลเฉลยของการเปลี่ยนรูปถาวรของโลหะได้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น

การศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนรูปของโลหะเราจำเป็นต้องทราบคุณสมบัติเชิงกลของโลหะเหล่านั้นเป็นอย่างดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณสมบัติทางกลในช่วงที่เรียกว่า พลาสติก ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการออกแบบหรือเลือกใช้และการเลือกกระบวนการขึ้นรูปโลหะที่เหมาะสม ประหยัด มีประสิทธิภาพ มีคุณภาพ และสามารถนำไปใช้งานได้อย่างปลอดภัย ในกระบวนการขึ้นรูปชิ้นงานเราจะต้องคำนึงถึงความสามารถในการยืดตัวของโลหะที่ใช้ในการขึ้นรูปทั้งนี้เพื่อป้องกันการแตกหักและฉีกขาดในขณะการขึ้นรูปซึ่งจะเป็นการประหยัดวัสดุและค่าใช้จ่ายในกระบวนการผลิตด้วย จากการขึ้นรูปชิ้นงานหรือ การเปลี่ยนรูปของโลหะดังกล่าวมักเรียกรวมๆ ว่า การแตกหัก (Failure) ซึ่ง

อาจจะมีสาเหตุเนื่องจาก ความเค้นที่เกิดขึ้นในชิ้นงานอาจมีหลายทิศทาง เนื้อของวัสดุหรือโลหะที่ใช้ทำชิ้นงานอาจจะไม่สม่ำเสมอ หรืออาจมีสิ่งเจือปน หรืออาจมีรอย ร้าวเดิมอยู่แล้ว ลักษณะของแรงที่ใช้ในการขึ้นรูป เช่น แรงกระแทก แรงกระทำซ้ำๆ แรงสลับไป-มา และแรงที่กระทำเป็นช่วงระยะเวลายาวนาน เป็นต้น อัตราการยืดตัวของวัสดุและแรงที่ใช้ในการขึ้นรูปสูงเกินขีดจำกัดของวัสดุ การเสียดทานระหว่างชิ้นงานและเครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการขึ้นรูป และ การไหลตัวของวัสดุถูกจำกัดเป็นต้น

จากสาเหตุต่างๆเหล่านี้จำเป็นต้องศึกษาวิเคราะห์กระบวนการ วิธีขึ้นรูป และคุณสมบัติทางกลของวัสดุอย่างละเอียด การเปลี่ยนรูป (Deformation) ของโลหะนั้นจะแบ่งออกได้เป็นสองลักษณะคือการเปลี่ยนรูปที่ขึ้นอยู่กับเวลาซึ่งเราเรียกว่า ครีพ (Creep) และการเปลี่ยนรูปที่ไม่ขึ้นอยู่กับเวลาซึ่งแบ่งออกได้เป็นสองช่วงคือ การเปลี่ยนรูปในช่วงยืดหยุ่น (Elastic) และการเปลี่ยนรูปในช่วงพลาสติก (Plastic)

1) การเปลี่ยนรูปในช่วงยืดหยุ่นและในช่วงพลาสติก ขณะที่วัสดุถูกแรงภายนอกมากระทำวัสดุจะเริ่มยืดตัวทำให้รูปร่างเปลี่ยนไปจากเดิม การเปลี่ยนรูปของวัสดุอาจจะจำแนกออกเป็นสองลักษณะที่กล่าวมาแล้วคือ การเปลี่ยนรูปในลักษณะยืดหยุ่น และการเปลี่ยนรูปในลักษณะถาวรหรือพลาสติก ดังแสดงในรูปที่ 2.12 (ก) ในขณะที่ชิ้นงานถูกแรงกดภายนอก P กระทำเราสามารถวัดขนาดของแรง P และการยืดตัวของชิ้นงานแล้วนำไปเขียนความสัมพันธ์ระหว่างความเค้นและความเครียดได้ ดังแสดงในภาพที่ 2.12 (ข) ซึ่งเป็นกราฟแสดงการเปลี่ยนรูปในช่วงยืดหยุ่นคือขณะเพิ่มแรง P วัตถุจะยืดตัวและถ้าลดแรง P วัตถุจะหดตัวสู่สภาพเดิมทันที ส่วนในรูปเป็นกราฟแสดงความสัมพันธ์ระหว่างความเค้นและความเครียดในช่วงยืดหยุ่นและช่วงพลาสติกนี้ถ้าเอาแรง P ออกวัสดุจะไม่คืนสภาพเดิมหรือกล่าวอีกในหนึ่งคือวัสดุเปลี่ยนรูปไปจากเดิมและความเค้นที่เกิดขึ้นในช่วงนี้จะมีค่าเท่ากับหรือมากกว่าความเค้นคร่ากของวัสดุ ดังนั้นจากรูปจะเห็นว่าการเปลี่ยนรูปของวัสดุจะประกอบด้วยสองส่วน คือ การเปลี่ยนรูปในช่วงยืดหยุ่นและการเปลี่ยนรูปในช่วงพลาสติก โดยทั่วไปความสัมพันธ์ระหว่างความเค้นและความเครียดในช่วงพลาสติกนี้จะไม่เป็นเส้นตรงและขณะที่ความเค้นเพิ่มขึ้นเล็กน้อยความเครียดจะเพิ่มสูงขึ้นมาก [4]

ส่วนพฤติกรรมหรือคุณสมบัติเชิงกลของโลหะในช่วงยืดหยุ่น เช่น ขีดจำกัดส่วน (Proportional Limit) , ขีดจำกัดการยืดหยุ่น (Elastic Limit) , ความเค้นคราก (Yield Stress) , และคุณสมบัติเชิงกลในช่วงพลาสติก เช่น การคราก (Yielding) , ความเครียดแข็ง (Strain Hardening) , ความเค้นสูงสุด (Ultimate Stress) , และความเค้นขาด (Fracture Stress)

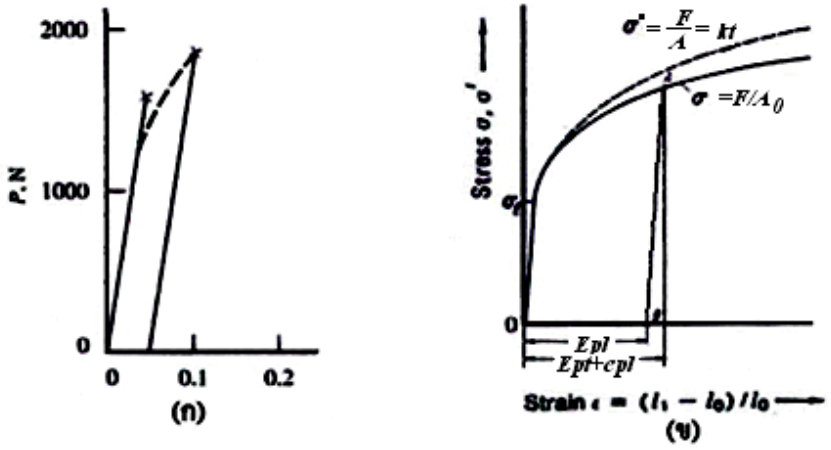

ภาพที่ 2.18 การเปลี่ยนรูปในช่วงยืดหยุ่นและช่วงพลาสติก [4]

โลหะที่ใช้ในการขึ้นรูปมักจะเป็นโลหะที่สามารถยืดตัวได้มากก่อนที่จะขาด ซึ่งเราเรียกว่าโลหะเหนียว เช่น เหล็กกล้า, ทองแดง, อลูมิเนียม เป็นต้น ส่วนโลหะที่ยืดตัวได้น้อยเราจะเรียกว่า โลหะเปราะ เช่น เหล็กกล้าความเค้นสูงที่ใช้ทำตะไบ เหล็กหล่อสีเทา เป็นต้น และความสามารถในการยืดตัวของโลหะมักจะกำหนดเป็นเปอร์เซ็นต์ของการยืด

2) ครีพ จากที่กล่าวมาแล้วในสภาวะอุณหภูมิปกติความเค้นที่ทำให้วัสดุเปลี่ยนรูปถาวรได้จะต้องมีค่าเท่ากับหรือมากกว่าความเค้นครากของวัสดุนั้น อย่างไรก็ตามวัสดุจะเปลี่ยนรูปถาวรได้โดยที่แรงหรือความเค้นที่เกิดขึ้นมีค่าต่ำกว่าความเค้นครากของวัสดุและขนาดของแรงที่มีค่าเท่าเดิมตลอดในช่วงเวลานานๆ ภายใต้สภาวะของอุณหภูมิปกติหรืออุณหภูมิที่สูงขึ้นแต่ไม่เกินอุณหภูมิหลอมละลายของวัสดุจากการทดสอบเราสามารถแสดงความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดและเวลา ณ ระดับอุณหภูมิต่างๆ โดยทั่วไปจะพบว่าเมื่ออุณหภูมิสูงขึ้นอัตราการเปลี่ยนรูป (Creep Rate) จะสูงขึ้นด้วย [4]

3) กราฟขีดจำกัดในการขึ้นรูป (Forming Limit Diagrams FLD) เป็นการพัฒนาขบวนการตรวจสอบการขึ้นรูปโดยการยืดและการหาค่าความสามารถในการถูกขึ้นรูปของโลหะ โดยทำลายบนโลหะแผ่นเป็นวงกลมเส้นผ่าศูนย์กลาง 2.5-5 มม. ด้วยวิธีพิมพ์ลายหรือกัดลายด้วยวิธีทางเคมีแล้วนำแผ่นชิ้นงานไปยืดด้วยพั้นซ์จะพบการเปลี่ยนแปลงรูปร่างของวงกลมเกิดขึ้นและทำการวัดขนาดของวงกลมตรงกับบริเวณที่เกิดการฉีกขาด [4]

เพื่อที่จะพัฒนาความรู้ทางด้านการยืดตัวในโลหะแผ่นที่ถูกขึ้นรูปจึงทำการทดลองตัดชิ้นทดสอบที่มีความกว้างหลายๆขนาด ดังแสดงในรูปที่ 2.18 เป็นชิ้นงานทดสอบสี่เหลี่ยม (นับจาก

ทางขวามือ) เป็นแบบการยืดสองทิศทางเท่ากัน ในทางตรงกันข้ามชิ้นทดสอบที่หน้าแคบ (อยู่ด้านซ้ายสุด) เป็นแบบยืดตัวทิศทางเดียว หลังการทดสอบเราสามารถนำข้อมูลไปสร้างเป็นกราฟขีดจำกัดในการขึ้นรูป (Forming Limit Diagrams) ดังแสดงในภาพที่ 2.18 และ 2.19

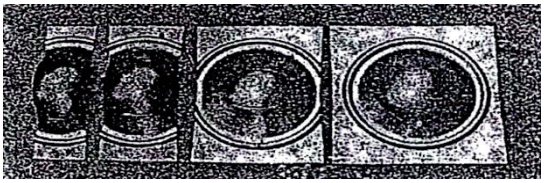

ภาพที่ 2.19 ผลการทดสอบกับความกว้างโลหะแผ่นขนาดต่างๆ [4]

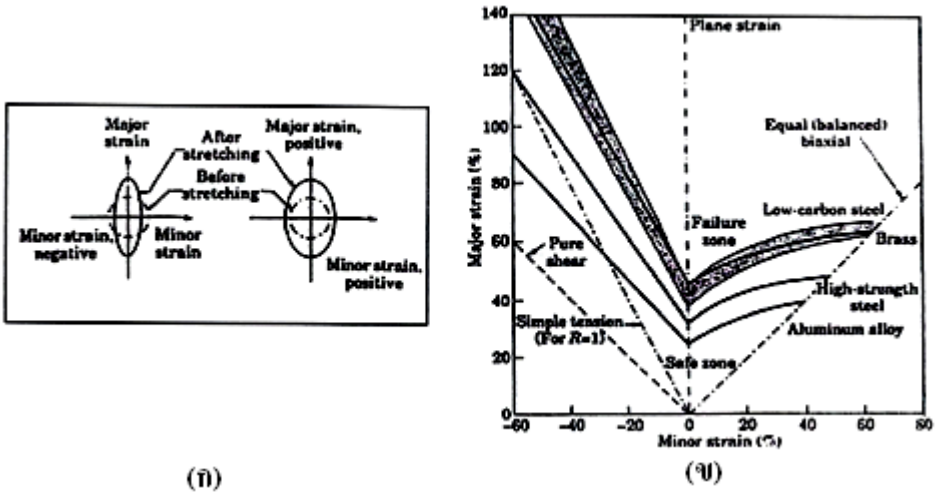

ภาพที่ 2.20 กราฟของการดึงของวัสดุ [4]

เพื่อที่จะสร้างความสัมพันธ์ความเครียดในแนวแกนหลักและแกนรองถูกวัดจากการเปลี่ยนรูปของวงกลมโดยสังเกตได้ว่ารูปวงกลมจะเปลี่ยนเป็นวงรี แกนหลักของวงรีแทนด้วยทิศทางและขนาดของการยืด โดยจะถือการยืดตัวเป็นค่าบวกในกราฟความสัมพันธ์นี้ส่วนแกนรองของวงรีแทนด้วยขนาดของการยืดหรือหดในทิศทางขวาง ความเครียดในแกนรองสามารถเป็นได้ทั้งลบและบวก อันเนื่องมาจากการยืดตัวของวัสดุถ้ามีการยืดตัวในทิศทางหลักมากจะทำให้วัสดุเกิดการหดตัวในแนวแกนรอง (Poisson's Effect) จะถือว่าแกนรองมีค่าความเครียดเป็นลบ ในทางตรงกันข้ามถ้าการยืดตัวเกิดขึ้นในทั้งสองแกนจะทำให้วงกลมยืดออกทั้งสองทางจนกลายเป็นวงรีที่มีด้านแกนรองยาวกว่าวงกลมเดิมจะถือว่าแกนรองมีค่าความเครียดเป็นบวก ในการเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่ของวงกลมเดิม

กับพื้นที่ของวงกลมใหม่บนแผ่นโลหะ ทำให้เราหาความหนาของโลหะแผ่นที่เปลี่ยนไปได้ เนื่องจากกฎของทรงปริมาตรโดยสังเกตจากชิ้นงานที่ทำการทดสอบรูปชาม จากข้อมูลที่ตำแหน่งต่างๆ จากชิ้นทดสอบนำไปสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดในแนวแกนหลักและแนวแกนรองจะได้กราฟดังแสดงในภาพที่ 2.19 ในกราฟแสดงขอบเขตของบริเวณการยืดตัวที่ทำให้เกิดการฉีกขาด และบริเวณปลอดภัยในการขึ้นรูป เช่น ที่แกนหลักและแกนรองเป็น 40% จะพบว่าบริเวณที่ไม่ได้เกิดการฉีกขาดของชิ้นทดสอบเลย แต่ในทางกลับกันความเค้นของชิ้นทดสอบอลูมิเนียมอัลลอยที่แกนหลัก 80% และแกนรอง 40% จะพบว่าอยู่ในบริเวณที่จะทำให้เกิดการฉีกขาดดังตัวอย่าง ในรูปสังเกตในวงกลมจะเกิดการฉีกขาด

กราฟในภาพที่ 2.19 นั้นแสดงถึงเส้น FLD ของวัสดุหลายตัวเส้นที่อยู่เหนือขึ้นไปแสดงถึงเป็นวัสดุที่มีความสามารถในการขึ้นรูปสูง จากกราฟนี้จะเห็นว่าถ้าเกิดความเครียดเป็นลบต่ำกว่า 20% ลงมามีโอกาสเกิดการฉีกขาดน้อยมาก นั่นก็หมายความว่าการออกแบบแม่พิมพ์ขึ้นรูปจะพยายามทำให้ความเค้นในแกนรองที่เกิดเป็นลบโดยออกแบบเครื่องมือพิเศษเพิ่มเติม การเปลี่ยนความหนาของของการขึ้นรูปงานทดสอบพบว่าเส้น FLD มีแนวโน้มสูงขึ้นนั่นหมายความว่าการเพิ่มความหนาของโลหะแผ่นจะทำให้การไหลตัวลงแม่พิมพ์ที่มีรัศมีของปากดายเล็กอาจทำให้เกิดการฉีดขาดบริเวณที่ปากดายได้ ความเสียดทานและการหล่อลื่นก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการฉีกขาดของชิ้นงาน ถ้ามีการหล่อลื่นดีความเครียดที่เกิดขึ้นก็จะเกิดอย่างสม่ำเสมอ การเกิดรอยตำหนิต่างๆ บนพั้นช์และดายก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชิ้นงานเกิดการฉีกขาด

2.2.7 ชนิดของเหล็กแผ่นที่ใช้ในการขึ้นรูปลึก

เหล็กแผ่นรีดเย็นเป็นโลหะที่ใช้มากในการอัดโลหะ เนื่องจากเหล็กแผ่นชนิดนี้จะถูกรีดเป็นแผ่น ณ อุณหภูมิห้องจึงได้ผิวเรียบและละเอียดนิยมใช้ทำตัวถังส่วนนอกของรถยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องเขียน หรือชิ้นส่วนของเครื่องใช้ที่ต้องการความสวยงาม JIS (Japanese Industrial Standard) ได้กำหนดชนิดของเหล็กแผ่น ดังแสดงในตารางที่ 2.4 SPCC เป็นชนิดที่นิยมใช้มากที่สุดในงานอัดโลหะ ยกเว้นอัดขึ้นรูปลึกมาก (Sever Deep-Drawing) ผิวของเหล็กแผ่นเหล่านี้จะแบ่งออกเป็นชนิดด้าน (Dull Sheet) ซึ่งรีดจากลูกรีดผิวหยาบ และผิวเรียบ (Bright Sheet) ซึ่งรีดจากลูกรีดละเอียด SPCC เป็นสัญลักษณ์หนึ่งของเกรดเหล็ก (Steel Grade) ตามมาตรฐาน JIS G3141:1996 (Cold reduced carbon steel sheet and strip) ซึ่งเป็นเหล็กแผ่นรีดเย็น (Commercial Quality) ใช้สำหรับงานทั่วไป นอกจากนี้ยังมีเกรดอื่นอีก เช่น SPCD ซึ่งเป็น (Drawing Quality) ใช้สำหรับงานขึ้นรูป และ SPCE ซึ่งเป็น (Deep Draw Quality) สำหรับงานขึ้นรูปลึก

ตารางที่ 2.3 เหล็กแผ่นรีดเย็น (มาตรฐาน JIS) [6]

ชนิด	ส่วนผสม					การใช้งาน
	C	Si	Mn	P	S	
SPCC	<0.12	-	<0.05	<0.040	<0.045	ใช้ในการอัดโลหะทั่วไป
SPCD	<0.10	-	<0.45	<0.035	<0.035	ใช้อัดขึ้นรูป
SPCE	<0.08	-	<0.40	<0.030	<0.030	ใช้อัดขึ้นรูปลึก

ตารางที่ 2.4 เหล็กแผ่นรีดเย็น (มาตรฐาน JIS) สมบัติทางกล [6]

Symbol of quality	Tensile strength (N/mm^2)	Elongation %						Tensile test piece
	Discrimination according to nominal thickness (mm)							
	0.25 or over	0.25 to 0.40	0.40 to 0.60	0.60 to 1.00	1.0 to 1.60	1.60 to 2.50	2.50 to over	
SPCC	270	32	34	36	37	36	36	No.5,in rolling direction
SPCD	270	34	36	38	39	40	40	
SPCE	270	36	38	40	40	42	42	

2.2.8 ดรอว์บีด (Draw Bead)

การควบคุมแรงกดแบลงค์โฮลเดอร์ที่ไม่พอเพียง จะทำให้เกิดการย่นของโลหะ ซึ่งการย่นนี้จะทำให้แผ่นโลหะไม่สามารถที่จะไหลตัวได้ ทำให้บริเวณส่วนก้นของชิ้นงานถูกพั้นซ์ดันฉีกขาดแต่ถ้าแรงกดของแบลงก์โฮลเดอร์มากเกินไป โลหะก็จะไม่สามารถไหลตัวเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะการขึ้นรูปกล่องสี่เหลี่ยมจะทำให้อัตราการไหลของแต่ละจุดไม่เท่ากัน ทำให้แรงที่ใช้ในการกดแต่ละจุดไม่เท่ากันด้วย สำหรับบริเวณที่ต้องการแรงกดมากจะใช้ดรอว์บีดเข้ามาช่วยเพื่อทำให้การไหลตัวของโลหะช้าลง

ดรอว์บีดมีหน้าที่ในการควบคุมการไหลตัวของโลหะที่จะไหลเข้าไปในดาย และช่วยป้องกันไม่ให้เกิดรอยย่น (Wrinkle) ในขณะขึ้นรูปนอกจากนั้นยังช่วยลดแรงกดของแบลงก์โฮลเดอร์และเป็นตัวรีดโลหะให้ความเครียดลดลงเป็นการเพิ่มคุณสมบัติในการขึ้นรูปของโลหะการติดตั้งดรอว์บีดสามารถติดตั้งที่ของแบลงก์โฮลเดอร์และร่องบีด (Bead) จะอยู่ที่ดาย [5]

1) ปลายมนโค้ง (Round Bead) ปลายโค้งมนมีทั้งแบบเดี่ยว (Single bead) ใช้กับการขึ้นรูปโดยทั่วไปที่ต้องการควบคุมอัตราการไหลของโลหะในขณะขึ้นรูป และแบบคู่ (Double Bead) ใช้ในกรณีที่ Single Bead ไม่สามารถควบคุมการไหลของโลหะได้เพียงพอ

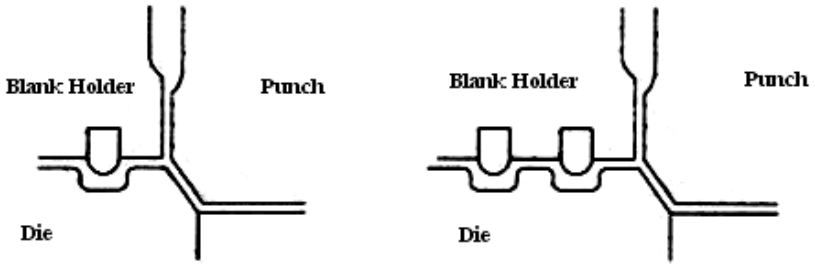

ภาพที่ 2.21 แบบชนิดของ Bead ปลายมนโค้ง[5]

2) แบบสี่เหลี่ยม (Square bead) สามารถควบคุมอัตราการไหลของโลหะได้มากกว่า Double type และแบบคู่ (Double bead) ควบคุมอัตราการไหลของโลหะได้ดีกว่า 3 แบบที่กล่าวมา

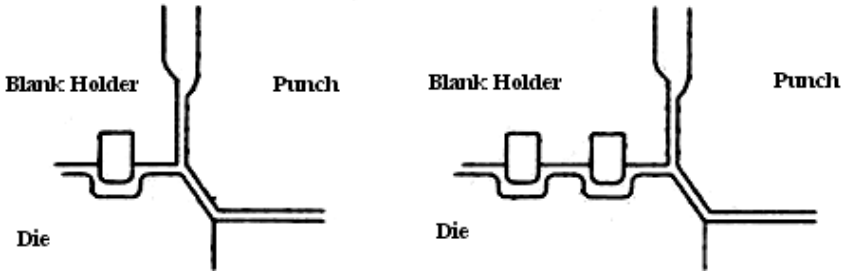

ภาพที่ 2.22 แบบชนิดของ Bead สี่เหลี่ยม

3) แบบสามเหลี่ยม (Three Angle Bead) จากรูปที่ 2.17 (ก) แบบสามเหลี่ยม (Three Angle Bead) และรูปที่ 2.22 (ข) ใช้ในการขึ้นรูปที่ไม่ต้องการให้โลหะเกิดการไหลตัวในระหว่างการขึ้นรูป

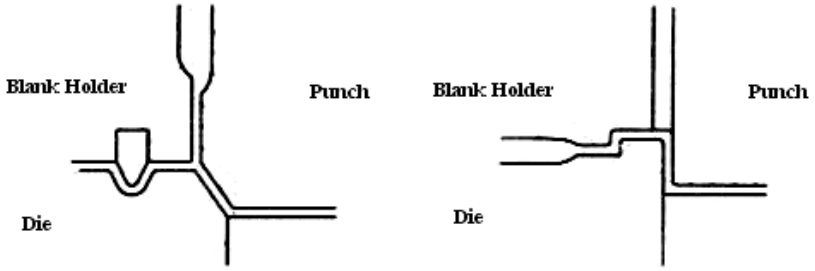

ภาพที่ 2.23 แบบสามเหลี่ยมและแบบไม่ไหลตัว [5]

2.2.9 ชนิดของสารหล่อลื่น

สารหล่อลื่นที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันมีอยู่มากมาย ซึ่งถ้าแบ่งตามสถานะจะแบ่งออกได้เป็นสี่ชนิด คือก๊าซ ของเหลว สารกึ่งของแข็ง (Semi-Solid) และของแข็ง สารหล่อลื่นที่เป็นของเหลวจะใช้กันมากที่สุดเพราะมีคุณสมบัติหลากหลายเมื่อนำไปใช้งาน และสามารถรับแรงที่กระทำได้มาก ของเหลวที่ใช้เป็นสารหล่อลื่นมีน้ำ สารละลายกับน้ำ (Aqueous Solution) น้ำมันแร่ (Mineral Oil) น้ำมันพืช น้ำมันสัตว์และน้ำมันสังเคราะห์ (Synthetic Oil) [6]

1) น้ำมันแร่ เป็นน้ำมันหล่อลื่นที่ได้จากกระบวนการกลั่นน้ำมันดิบในหอกลั่น ได้จากการเอาส่วนที่อยู่ก้นหอกลั่นภายใต้บรรยากาศมาผ่านกระบวนการกลั่นภายใต้สุญญากาศ ซึ่งคุณสมบัติที่สำคัญที่ถูกควบคุมโดยการกลั่นสุญญากาศก็คือ ความหนืด (Viscosity) จุดวาบไฟ (Flash Point) และกากคาร์บอน (Carbon Residual) แยกเอาน้ำมันหล่อลื่นชนิดใสและชนิดข้นออกมา ที่เหลือเป็นกากก็สามารถนำไปผลิตยางมะตอยได้ ชนิดและปริมาณของน้ำมันแร่ที่แยกออกมาได้ขึ้นอยู่กับชนิดของน้ำมันดิบที่นำมากลั่น น้ำมันแร่ที่ได้จากน้ำมันดิบ พวกพาราฟินนิก (Paraffinic) มักจะมีไขสูง ต้องผ่านกระบวนการขจัดเอาไขออก น้ำมันแร่ที่ได้จากการกลั่นแยกภายใต้สุญญากาศนี้ปกติจะมีคุณภาพที่ไม่ดีพอที่จะนำมาใช้ผลิตน้ำมันหล่อลื่น ต้องผ่านกระบวนการต่างๆเพื่อขจัดเอาสารที่ไม่ต้องการออก เพื่อให้มีความอยู่ตัวเชิงเคมีและเชิงความร้อนดี

2) น้ำมันพืชหรือน้ำมันสัตว์ เนื่องจากน้ำมันพืชและน้ำมันสัตว์ที่ได้จากธรรมชาติมักมีความอยู่ตัวทางเคมีต่ำ เกิดเสื่อมสภาพได้ง่ายในขณะใช้งานจึงต้องผ่านขบวนการการปรับปรุงคุณภาพ ซึ่งราคาก็จะแพงขึ้นมาก จึงหมดความนิยมไป ปัจจุบันมีการใช้น้ำมันพืชหรือสัตว์เป็นน้ำมันพื้นฐานน้อยมาก และใช้เฉพาะในงานหล่อลื่นที่ต้องการคุณสมบัติพิเศษบางประการเท่านั้น ส่วนใหญ่แล้วมักจะใช้เป็นตัวเติมเพิ่มคุณภาพให้น้ำมันหล่อลื่นที่ทำมาจากน้ำมันปิโตรเลียม เช่น เพื่อเพิ่มความลื่นและความสามารถในการเข้ากับน้ำ เป็นต้น

3) น้ำมันสังเคราะห์ น้ำมันหล่อลื่นพื้นฐานประเภทน้ำมันแร่ที่ได้จากกระบวนการกลั่นน้ำมันดิบนั้น แม้ว่าจะผ่านกระบวนการมากมายที่ใช้กำจัดสิ่งที่ไม่ต้องการออกไป แต่น้ำมันหล่อลื่นพื้นฐานที่ได้ ออกมานั้นยังคงเป็นของผสมของสารประกอบหลายตัว ซึ่งถ้ามีก็จะได้ผลผลิตต่ำ เป็นผลให้น้ำมันแร่มีข้อจำกัดในการนำไปใช้งาน ดังนั้นได้มีการพัฒนาน้ำมันหล่อลื่นพื้นฐานประเภทน้ำมันสังเคราะห์ขึ้นมา น้ำมันสังเคราะห์เป็นน้ำมันพื้นฐานที่ได้จากกระบวนการทางเคมี วัสดุที่นำมาสังเคราะห์มักนำมาจากน้ำมันปิโตรเลียม ซึ่งเป็นการรวมตัวของสารประกอบที่มีน้ำหนักโมเลกุลต่ำให้ได้น้ำมันที่มีความหนืดเพียงพอที่จะใช้เป็นสารหล่อลื่น ข้อดีของน้ำมันสังเคราะห์เมื่อเทียบกับน้ำมันแร่ก็คือ สามารถนำไปใช้งานในช่วงอุณหภูมิที่กว้างกว่าน้ำมันแร่ คือ ใช้ได้ที่อุณหภูมิที่ต่ำและสูงกว่าน้ำมันแร่ นอกจากนี้น้ำมันสังเคราะห์บางประเภทยังให้สมบัติเฉพาะ เช่น ผสมเข้ากับน้ำได้และไม่ติดไฟ มีการระเหยต่ำ เป็นต้น อย่างไรก็ตามน้ำมันสังเคราะห์จะมีข้อได้เปรียบกว่าน้ำมันแร่เมื่อนำไปใช้งานบางประเภท น้ำมันสังเคราะห์ยังไม่มีสมบัติที่เหมาะสมทุกด้าน จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงคุณภาพของน้ำมันสังเคราะห์โดยการใส่สารเพิ่มคุณภาพซึ่งจะช่วยเพิ่มสมบัติทางด้านเคมีและด้านกายภาพ

4) สารหล่อลื่นของแข็ง เป็นสารหล่อลื่นที่มีความสามารถในการรับแรงกดแนวตั้งได้ดีและในขณะเดียวกันต้องมีความสามารถในการเลื่อนไถลไปได้อย่างง่าย ในชั้นผิวเมื่อมีแรงกระทำในแนวราบหรือเมื่อเกิดแรงเฉือน สารหล่อลื่นของแข็งจะอยู่ระหว่างคู่ผิวโลหะที่เคลื่อนที่และจะช่วยปกป้องการเสียดสีระหว่างผิวโลหะทำให้ช่วยลดการสึกหรอและการเสียดสี รวมถึงส่งผลให้สัมประสิทธิ์ความเสียดทานต่ำด้วย สารหล่อลื่นของแข็งที่ใช้กันโดยทั่วไปในปัจจุบันคือ กราไฟต์ โมลิบดินั่มไดซัลไฟด์ และแผ่นพลาสติก

ตารางที่ 2.5 ค่าสัมประสิทธิ์ความเสียดทานของสารหล่อลื่น [6]

สารหล่อลื่น	สัมประสิทธิ์ความเสียดทาน
1. แผ่นพลาสติกใสพอลีเอททีลีนหนา 0.10 มิลลิเมตร	0.112
2. แผ่นพลาสติกใสพอลีเอททีลีนหนา 0.07 มิลลิเมตร	0.120
3. น้ำมัน TDN 81	0.130
4. น้ำมัน DRAW 359H	0.131
5. น้ำมัน MZA 30	0.133
6. น้ำมัน DRAW 756A	0.182
7. น้ำมันมะพร้าว	0.175

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กิตติภัฎ รัตนจันทร์ [3] เพื่อศึกษาหาความสามารถในการควบคุมการไหลของโลหะแผ่นของดรอว์บีด (Draw Bead) ขึ้นอยู่กับตัวแปรหลายตัวต่างกันเช่นรูปร่างและความสูงของดรอว์บีด ความเร็วในการดึงขึ้นรูป สภาพการหล่อลื่นและสมบัติของโลหะแผ่น สำหรับในการวิจัยนี้ใช้ดรอว์บีดที่มีรูปร่างแบบครึ่งทรงกระบอกกลม (Half-Round Draw Bead) โดยมีตัวแปรที่สนใจคือความสูงของดรอว์บีด สภาพการหล่อลื่นและความเร็วในการดึงขึ้นรูป ผลการทดลองแสดงให้ทราบว่าความสูงของดรอว์บีดและการหล่อลื่นมีผลกระทบต่อการควบคุมการไหลของโลหะแผ่นที่จะเข้าสู่ช่องเปิดดายเป็นอย่างมาก เมื่อเพิ่มความสูงดรอว์บีดให้สูงขึ้นจะต้องใช้แรงกดแบลงก์โฮลเดอร์เพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย แต่รอยย่นที่เกิดขึ้นจะลดลง ในส่วนของการหล่อลื่นพบว่าเมื่อไม่ใช้สารหล่อลื่นจะไม่สามารถดึงขึ้นรูปได้เพราะจะเกิดการฉีกขาดที่ผนังชิ้นงานก่อน สำหรับความเร็วในการดึงขึ้นรูปในช่วงที่ใช้ในการทดลองพบว่ามีผลต่อคุณภาพของชิ้นงานสำเร็จน้อยมาก

เชษฐ อุทธิยัง [4]ได้ทำการศึกษาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการลากขึ้นรูปลึกโดยใช้สารหล่อลื่นที่มีผลต่อขีดจำกัดอัตราส่วนการลากขึ้นรูปลึกเหล็กกล้าไร้สนิมเกรด AISI304 พบว่ามีปัจจัยหลายตัวแปรทดสอบที่มีอิทธิพลดังนี้ สารหล่อลื่นชนิดแผ่นพลาสติกพอลีเอทธีลีนหนา 0.07 และ 0.1 มิลลิเมตร ได้ขีดจำกัดอัตราส่วนการลากขึ้นรูปเท่ากับ 2.09 ซึ่งจะได้ค่าที่สูงกว่าการใช้สารหล่อลื่นในกลุ่มน้ำมัน ซึ่งให้ค่าขีดจำกัดอัตราส่วนการลากขึ้นรูปอยู่ในช่วง 2.0 ถึง 2.03 สารหล่อลื่นชนิดแผ่นพลาสติกพอลีเอทธีลีนที่ให้ค่าขีดจำกัดอัตราส่วนการลากขึ้นรูปสูง จะใช้แรงในการลากขึ้นรูปต่ำแต่จะได้ผิวชิ้นงานที่ไม่เรียบ สารหล่อลื่นมีอิทธิพลต่อแรงในการลากขึ้นรูปคือ แรงในการลากขึ้นรูปลึกที่ได้จากการใช้สารหล่อลื่นชนิดแผ่นพลาสติกพอลิเอทธีลีนซึ่งเป็นของแข็งจะใช้แรงในการลากขึ้นรูปน้อยกว่ากรณีที่ใช้สารหล่อลื่นชนิดน้ำมันซึ่งเป็นของเหลว เนื่องจากมีเสถียรภาพต่อแรงกดของแผ่นจับยึดชิ้นงานสูงกว่าน้ำมันจึงทำให้แยกการสัมผัสของแผ่นเปล่า ผิวหน้าดาย และผิวหน้าของแผ่นจับยึดชิ้นงาน จึงไม่เกิดการเกาะติด และมีค่าสัมประสิทธิ์ความเสียดทานต่ำส่งผลคงไว้ได้แรงในการลากขึ้นรูปต่ำ ผิวชิ้นงานสำเร็จที่ได้หลังจากการลากขึ้นรูปลึกจะมีผิวหยาบมากขึ้นเมื่อเทียบกับผิววัสดุชิ้นงานเริ่มต้น เนื่องจากวัสดุชิ้นงานถูกดัดและดัดกลับ ผิวสัมผัสถูกเคลื่อนที่ภายใต้การถูกดัดงอผ่านรัศมีดายและถูกยืดมากขึ้นทำให้ผิวบางส่วนที่ยอดผิวของเนื้อวัสดุมีความลึกมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมาที่กล่าวถึงผิววัสดุชิ้นงานหลังทำการขึ้นรูป นั้นคือ วัสดุชิ้นงานเมื่อทำการขึ้นรูปจะถูกยืดมากขึ้นและมีความลึกที่ผิวมากขึ้น ทำให้ผิวชิ้นงานหลังการลากขึ้นรูปมีผิวหยาบ น้ำมันหล่อลื่นในงานลากขึ้นรูปลึก มีความหนืดปานกลางและมีสารเพิ่มคุณภาพกัมมะถันที่มาก จะสามารถรับแรงกด

ได้สูง ต้านทานการสึกหรอ ซึ่งจะทำให้ป้องกันการสัมผัสของผิวคู่โลหะได้ดีกว่าน้ำมันหล่อลื่นชนิดอื่น ทำให้ได้ค่าขีดจำกัดอัตราส่วนการลากขึ้นรูปสูงขึ้น

ศิวกร อ่างทอง [5] ได้ทำการศึกษา เรื่อง A Critical Analysis of the Non-Symmetrical Deep Drawing Process ทดลองเพื่อหาจุดวิกฤตของการเกิดความเสียหายในกรณีต่างๆ ภายใต้ข้อกำหนดเช่น ขนาดของแผ่นตัดเปล่า (Blank Size) แรงกดยึดชิ้นงาน (Blank Holder Force) สารหล่อลื่น (Lubricant) ชนิดและความสูงของดรอว์บีด (Draw Bead) โดยทำการทดลองการขึ้นรูปผลของแรงที่ใช้ขึ้นรูป แรงใช้ในการกดยึด ความเสียดทานสามารถลดค่าสัมประสิทธิความเสียดทานตามชนิดของสารหล่อลื่น ใช้ดรอว์บีดเพื่อลดการเกิดความเครียด (Strain) ในบางพื้นที่จะเกิดความสมดุลของความเครียด และมีการประยุกต์เพื่อหาค่าของแผ่นตัดเปล่าโดยวิธีประมาณค่ากับรูปทรงของชิ้นงานสำเร็จในรูปทรงต่างๆ

วารุณี เปรมานนท์ และคณะ [6] ได้ทำการศึกษาอิทธิพลของรัศมีดายในการลากขึ้นรูปกล่องสี่เหลี่ยมจัตุรัส ศึกษากระบวนการลากขึ้นรูปลึก (Deep Drawing) โลหะแผ่นของชิ้นงานรูปถ้วยทรงสี่เหลี่ยมตัวแปรที่ทำการศึกษาคือรัศมีดาย ทำการศึกษาอิทธิพลของรัศมีดายที่มีต่อแรงในการขึ้นรูป แรงที่ใช้ในการกดแผ่นยึดชิ้นงาน ความหนาและคุณภาพของชิ้นงานภายหลังการขึ้นรูป ขนาดงานถ้วยสี่เหลี่ยมที่ใช้ในการทดลอง คือกว้าง 100 มม. ยาว 100 มม. ลึก 50 มม. ทำจากเหล็กแผ่นเกรด JIS SPCEN หนา 0.8 มม. จัดทำการทดลอง 4 ชุด ได้รูปสำเร็จ คือ ปราศจากรอยย่นหรือรอยแตก เมื่อใช้ชุดแม่พิมพ์ที่มีรัศมีดายขนาดใหญ่ พบว่าแรงที่ใช้ในการขึ้นรูปลดลงและเมื่อเพิ่มขนาดของแรงแผ่นจับยึดชิ้นงานก็จะทำให้แรงที่ใช้ในการลากขึ้นรูปสูงขึ้น โดยที่แม่พิมพ์แต่ละชุดมีช่วงของการจับยึดชิ้นงานอยู่ระยะหนึ่งที่ทำให้การขึ้นรูปสมบูรณ ปราศจากรอยย่นหรือรอยแตก แรงที่ใช้ในการขึ้นรูปเพิ่มขึ้นตามขนาดของแรงแผ่นจับยึดชิ้นงานด้วยความสัมพันธ์แบบเส้นตรง โดยไม่ขึ้นกับรัศมีดาย ผลของความหนาที่แต่ละส่วนบนถ้วยในการจดบันทึกและเปรียบเทียบผลที่ได้จากแม่พิมพ์แต่ละชุดที่มีรัศมีดายต่างกัน

ชาญศักดิ์ ภัทราพรนันท์ [7] ได้ทำการศึกษาการลากขึ้นรูปกลของสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่ใช้แผ่นเปล่าสี่เหลี่ยมความหนา 0.78 มม. ขนาด 235 X 235 มม. โดยที่รัศมีดายที่ใช้มีขนาด 4, 5, 6, 10, 12, 16, 21, 22, 23, 24 และ 25 มม. รัศมีพั้นช์คงที่ เท่ากับ 10 มม. และรัศมีมุมโค้งคงที่ 6 มม. ช่องว่างระหว่างพั้นช์กับดายมีค่าเท่ากับ 0.88 มม. ซึ่งผลการทดลองพบว่า ผลที่ได้จากการจำลองมีแนวโน้มไปในทิศทางเดียวกันกับผลการทดลองคือที่รัศมีดาย 4 มม. ไม่สามารถที่จะทำการลากขึ้นรูปได้และที่รัศมีดาย 10, 12, 16 มม. สามารถที่จะทำการลากขึ้นรูปได้เมื่อทำการเปรียบเทียบแรงที่ใช้ในการลากขึ้นรูปในการทดลองกับแรงที่ได้จากการจำลองมีค่าใกล้เคียงกันโดยมีค่าผิดพลาดไม่เกิน 3.38 % และ

ความหนาของชิ้นงานที่ตำแหน่งต่างๆมีค่าใกล้เคียงกันโดยมีค่าผิดพลาดไม่เกิน 7.69 % ดังนั้นผลการจำลองจึงมีความถูกต้องและมีความน่าเชื่อถือเพียงพอที่จะสามารถนำมาวิเคราะห์ผลการทดลองได้